

En landsbydreng blev læge

Erindringer af Johan P. Karkov

Historisk Samfund for Ribe Amt

En landsbydreng blev læge

Erindringer af Johan P. Karkov

Historisk Samfund for Ribe Amt

En landsbydreng blev læge.
Erindringer af Johan P. Karkov.

Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt ©
med støtte fra Bramming og Holsted kommuner.

2. oplag 1994.

Tryk: Intryk, Bramming

ISBN 87-87490-250

Forsiden er tegnet af Olaf Bak.
Motivet er hentet fra Skolegade 4 - huset yderst til højre, hvorfra der var
udsigt til et område med huse og haver, men som nu er parkeringsområde.

En landsbydreng
blev læge

Forord

Læge Johan P. Karkov var en god iagttager og en god fortæller. Derfor henvendte Historisk Samfund sig til ham i april 1984 og bad ham skrive sine erindringer fra barndommen i Stenderup og tiden som ung læge i Bramming. Studieårene havde Karkov skrevet om andetsteds. Vores opfordring blev modtaget meget velvilligt, og allerede et par måneder senere lå et råmanuskript på redaktionens bord. Det var aftalen - bekræftet i et glad og optimistisk brev - at det skulle bearbejdes og renskrives efter sommerferien. Sådan gik det ikke, døden indhentede Karkov forinden.

Efter forhandlinger med familien påtog afdødes søn, journalist Niels Erik Karkov, sig at færdiggøre manuskriptet efter de anvisninger, redaktionen havde skitseret. Denne færdiggørelse er sket professionelt og dygtigt og med respekt for den fortællestil, som var Johan P. Karkovs.

Historisk Samfund takker fru Gerda Karkov for tilladelsen til at udgive manuskriptet og Niels Erik Karkov for værdifuld hjælp.

Endvidere takkes Lokalthistorisk Arkiv for Holsted kommune og Bramming byhistoriske Arkiv for hjælp til billedvalg og Olaf Bak, Bramming, for forsideillustrationen.

Vi føler os overbevist om, at mange læsere vil glæde sig over gensynet med Johan P. Karkov.

Redaktionen.

En slægtsfest og dens forudsætninger

I efteråret 1983 samledes det meste af min nære familie i et spejderhus i Sønderjylland til en fest, som strakte sig over flere dage. Vort fælles udgangspunkt var, at mine forældre havde kunnet fejre jernbryllup, hvis de havde levet. Af tilmeldingerne til festen fremgik, at mine forældre også har sat sig talmæssige spor. For deres børn, svigerbørn, børnebørn og deres ægtefæller samt oldebørn talte på det tidspunkt 91 i alt. Og vi var 81 med til festen.

Forudsætningen for det omtalte jernbryllup var brylluppet 70 år tidligere - den 14. november 1913 - mellem Karen Ane Lindegaard og Rasmus Karkov. Karen levede fra 1886 til 1963 og Rasmus fra 1880 til 1967. De blev mine forældre, og jeg kunne bestemt ikke have fået nogen bedre, om jeg så selv havde valgt dem.

Karen og Rasmus Karkov slog sig ned på en lille landejendom, som var blevet købt et halvt år inden brylluppet. Den lå på Stenderup Fællesmark i Føvling sogns vestlige udkant på grænsen til Gørding sogn.

Her startede min tilværelse som verdensborger den 9. september 1914. Dengang var fødsler en form for hjemlig husflid. Jordmoderens vægt var velvillig og anslog mig til rundt regnet 6 kg. Det har skam ikke været nogen spøg at få mig til verden, men fødselsvejen var banet godt for mine efterfølgende seks søskende - der alle vejede lidt mindre.

En Fynbo, der var jyde

Min morfar hed Peder Lindegaard, men blev kaldt Fynbo og levede fra 1860 til 1923. Han var nu slet ikke fynbo, det var derimod hans far, Morten Lindegaard. Morten Lindegaard - der altså var min oldefar - emigrerede fra Fyn ca. 1850 og flyttede til en ejendom i Føvling sogn, hvor min morfar blev født. Da morfar var seks år, flyttede familien til en ejendom i Hjortkær, som i øvrigt har været i slægtens eje lige siden. For den blev senere overtaget af min morfar, derefter af min

morbror, Mads Lindegaard, og i dag ejes den af min kusine Mary og hendes mand, Hans Sandberg. Altså 4. generation.

Oldefar Morten Lindegaard døde i 1896 i Hjortkær næsten 90 år gammel. Han var gift og enkemand tre gange og fik børn med alle tre koner. Et par af dem medbragte børn fra tidligere ægteskaber, så på den måde blev han far til 19 børn, hvoraf de fleste i øvrigt udvandrede til USA.

Han huskede de gamle konger

Min morfar Peder blev altså hjemme i Hjortkær, hvor han i 1885 overtog ejendommen. Samme år blev han gift med hende, der blev min mormor - Dorthea Marie Gjerlevsen.

Dengang var der mange flere mindre landejendomme end i dag, og det var en smuk skik, at antallet af børn svarede til antallet af køer. I mit hjem var vi således syv børn og syv køer. Så vi var nok trods alt noget bedre stillet end min morfar, for han havde aldrig mere end fem-seks køer - men mormor fik 11 børn.

Min morfar passede sit landbrug, som man nu gjorde dengang. Men hans store interesse var læsning, og navnlig var han optaget af historiske problemer. Mormor sagde således: »Peder ka beje hows dem gammel konger end en bøj te mølle«.

Levefoden var utrolig lav i hjemmet - men der var altid plads til een eller flere mere, og der var et dejligt sammenhold med min blide mormor og min belæste og meget livlige morfar som midtpunkterne. Trods den store børneflokk levede adskillige ældre slægtninge deres sidste år i hjemmet, hvor hverdagen med jævne mellemrum blev brudt af begravelser. Fra 1903 til 1911 var der således 11 begravelser fra hjemmet. Blandt de døde var min mormor og to af min mors små søstre. De døde alle af tuberkulose. Det gjorde naturligvis et dybt indtryk på alle, og min mor sagde altid senere, at sorgen over at miste et barn er den samme, hvad enten man har to eller 11. Min morfar gav tit udtryk for, at de bedste enten dør af tuberkulose eller udvandrere til Amerika.

Karkovs hjem i Stenderup 1919. De tre drenge er brødre, Johan i midten. Drengen på hesten er en tjenestdreng. (Privateje)

Min morfars boglige begavelse var nok en del over gennemsnittet. Han ville da også gerne have studeret, da han var ung, men det lod sig ikke gøre. Han og mormor lovede imidlertid hinanden, at deres børn skulle i gang med det, de havde lyst til - om de så selv skulle sulte. De holdt deres løfte, for to sønner fik lange uddannelser i maskinfaget og var i mange år indehavere af betydelige og ansvarsfulde stillinger. En tredje søn blev både lærer, cand. theol., præst, provst og biskop. (M. C. Lindegaard - død i sit embede som biskop i Ribe i 1957). To af døtrene blev lærerinder, og morfar sørgede da også for, at de børn, der ikke ønskede nogen speciel uddannelse, kom på højskole. Min mors store ungdomsoplevelse var således et halvt år på en højskole i Salling. Men uanset om mine morbrødre fik en uddannelse eller ej, så kom de alle ud at tjene i syv-års alderen og mine mostre vel lidt senere. Man var jo skolefri om sommeren, og børnene ville gerne selv. Så var der også færre munde at mætte i den tid, men de længtes nu ofte hjem. I dag kan det være svært at se, hvilken gavn så små børn kunne gøre, men de lærte i hvert fald at stå på egne ben og føle et ansvar.

Min oldefar var stivbenet

Min mor kom først til sine forældre i Hjortkær, da hun var 11 år gammel. Indtil da var hun blevet opdraget hos sin morfar - min oldefar - Mads Gjerlevsen i Nørå. Mads blev 86 år og døde i 1911. Hans kone, Karen, døde samme år. Min mor, Dorte Marie, var deres eneste barn, og hendes bortgang i 1910 tog så hårdt på de to gamle mennesker, at de altså begge døde året efter.

Oldemor Karen skulle have været rent formidabel til at fjerne vorter - en evne, som jeg ofte skulle komme til at misunde hende, da jeg kun havde den nøgterne lægevidenskab at holde mig til. Hendes middel var ufejlbarligt. Der skulle læses formularer over dem ved fuldmåne, og så skulle de bestrøges med kirkegårdsuld.

Oldefar Mads var tækkemand og hjemmeslagter og havde en lille ejendom med et par køer, men ingen heste. Han var veteran som dragon fra 1848 og var med i alle tre krigsår. Det første år lå han dog på lazaret et par måneder, fordi han under en træfning fik en kugle i knæleddet. Han blev opereret flere gange uden bedøvelse, og kuglen kom da også ud, men knæet var stift for resten af hans lange levetid. Herefter søgte han aldrig læge. Han havde fået en skræk for dem. En skræk, der holdt ved til det sidste, for da han døde i Hjortkær i 1911, skete det uden lægehjælp!

I 1850 var han med ved heltemodtagelsen af soldater i København, hvor Frederik den 7. trykkede ham i hånden og sagde: »Din konge og dit fædreland takker dig«. Anden form for krigsskadeerstatning fik han ikke. 50 år senere var han igen i København, og da sagde Christian den 9. noget lignende. Mads fik desuden medalje samt 100 kr.

Historien om det stive knæ havde i øvrigt et ganske morsomt efterspil her i nutiden. For tre år siden var min kone og jeg på en forlænget week-end campingtur i Eutin i Holsten. Vi var de eneste danskere, og en pensioneret overlærer fra byen viste rundt. Efter rundgangen sludrede jeg med ham, og det viste sig, at hans oldefar var veteran fra '48 på tysk side, og at han formentlig i den samme træfning havde fået

en kugle i højre albueled, så leddet var stift resten af hans liv. Vi blev enige om, at så var vi egentlig kvit og tømte et glas øl til besegling af vort nationale forlig.

... og tipoldefar var stivstikker

Min oldefar på fædrene side hed Peder Nissen Hansen Karkov og døde i 1850. På det tidspunkt var min farfar, Johan Karkov, kun to år gammel, hvorfor han og hans to år ældre bror, Klaus, måtte flytte fra gården i Stårup i Gørding sogn for at blive opdraget hos deres morfar - min tipoldefar - i Hillerup. Hans navn var Klaus Johansen, og han var en meget velhavende gårdejer og studehandler, der blev født omkring 1790 og døde omkring 1880. Efter min farfars beretninger var tipoldefar Klaus en noget særpræget type - ret hidsig, hvad min farfar i øvrigt også var. Hans daglige dragt var knæbukser, hvide strømper, sølvknappet vest og som regel en rød hue. Han købte i 1857 Gredstedbro kro til sin søn, Johannes Clausen, hvis søn, Marius, overtog kroen i 1895 og solgte den igen i 1918 efter at have bygget en stor og smuk aftægtsbolig på den anden side af Kongeåen. Men der havde han ikke krohold. Det kom der først mange år senere, da bygningen blev kendt under navnet »Kroen ved Broen«.

Min farfar elskede at fortælle, og jeg var en meget opmærksom lytter. Derfor har jeg mange beretninger, der går tilbage til omkring 1800. Tipoldefar Klaus var en hård negl, kunne min farfar fortælle. Under en stormflod omkring 1830 var han således oppe ved havet i Hillerup Enge for at redde nogle stude hjem. Under en pludselig stigning af vandstanden reddede han sig op på det lave havdige. Han fik fat i halen på en stud, og ved fælles hjælp reddede de sig ind til Hillerup By i løbet af tre timer. Det var i oktober måned, og tipoldefar fik lungebetændelse. Men studen klarede sig fint. Den førte et efter studemålestok behageligt liv og døde stråddøden 36 år gammel! Tipoldefar kunne nemlig ikke nænne at skille sig af med den. Jeg mindedes historien med fryd, da jeg nogle år efter læste om Blichers »Messingjens«.

Tipoldefar Klaus og min farfar blev uvenner, da farfar ville ægte den pige, der blev min farmor. Hun var pige på gården, havde ingen penge og var - for at gøre målet bredfyldt - en husmandstøs fra Horne.

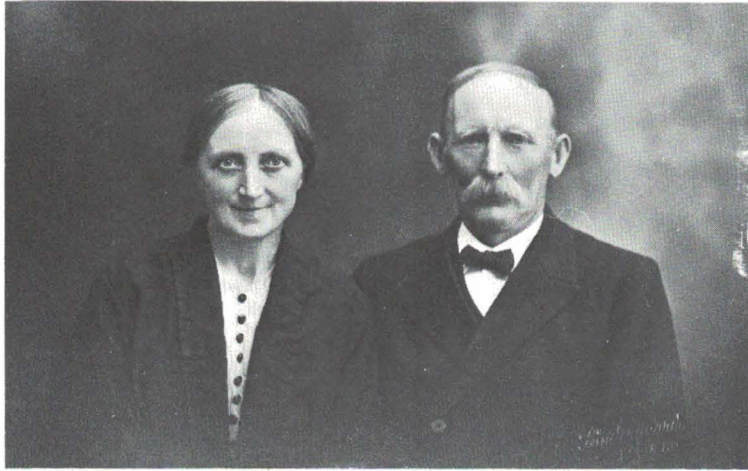
Men gift blev de. Og uden hjælp købte farfar og farmor som nygifte en lille ejendom på Hillerup Mark. De første år var svære, og ofte måtte farfar søge hjælp hos sin morbror, Johannes Clausen, på Gredstedbro kro. Hjælp blev altid nægtet - hver gang med præcis den samme begrundelse: »Do ved jo da, at A hår ingen pææng, Johan«. Men dagen efter kom han altid i sin gig og afleverede det ønskede beløb - med en besked om, at det havde spændt ham så hårdt, at nu gik kroen til tvangsauktion!

Men farfar var dygtig. Og efterhånden fik han en god lille gård ud af det. Han beholdt den til 1927, hvorefter han boede sine sidste år hos en datter og svigersøn i Gørding.

Kald mig Fenger!

På ejendommen i Hillerup voksede min far op. Han tjente på andre landbrug og var soldat i Fredericia et år. Som 24-årig fik han dårligt hjerte med voldsom hjertebanken og åndenød ved de mindste anstrengelser. Han søgte masser af læger, fik masser af medicin og var invalid i to år. Til sidst søgte han i 1906 læge i Bramming - vist nok dr. Mortensen. Denne læge var bekendt for altid at have haft de samme symptomer som patienterne - inklusive svangerskabskvalme! Men hans råd til min far lød: »Smid al medicin væk og tag koldt styrtebad tre gange hver dag. Bliver du så ikke rask, må du kalde mig Fenger!« Fenger var navnet på hans kollega i byen.

Men min far fulgte rådet, og en måned efter var han rask - men det kolde gys fortsatte han med hver morgen og aften, til han var højt oppe i halvfjerdserne. I sin høje alderdom fortalte han mig, at han havde været ringforlovet med en pige fra egnen, før han blev syg. Hun sendte ham et brev med ringen og følgende besked: »Hermed ringen - du lever jo ikke længe. Lev vel - kærligste hilsener ...«

Karen og Rasmus Karkov, læge Karkovs forældre, fotograferet 1937, samme år som Johan blev student. (Privateje)

Jeg spurgte, hvad der blev af hende. »Jow«, lød svaret, »hun er da død for mange år siden. Hun fik jo en sølle hjært« - og anede jeg ikke en antydning af skadefryd i hans stemme!

Efter sin helbredelse var far karl i sit hjem og handlede lidt med kreaturer og får. I 1913 havde han sammensparet 6.000 kr. og købte så i foråret ejendommen på »æ Fællesmark« for 11.000 kr. Få år efter købte han yderligere fem tønder land til ejendommen. Han tog sin søster, Margrethe Karkov (1878-1959) med som husbestyrerinde, indtil han i november 1913 kunne hente sin brud. Faster var meget hårdt medtaget af kronisk leddegigt. Hun blev i vort hjem hele sit liv, så vi på den måde faktisk fik 3 forældre.

Og dermed er jeg efter denne rundtur til de nærmest forudgående slægtled kommet tilbage til det, der var mit udgangspunkt - mit fødehjem på Stenderup Fællesmark.

Hjemmet på Æ Fællesmark

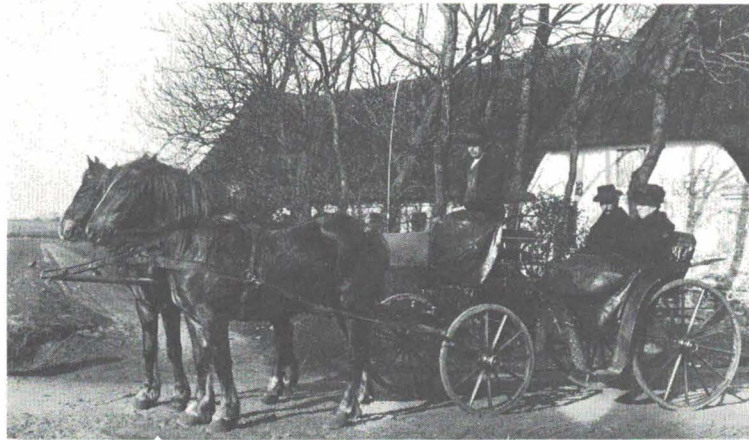
Mor og far var altså modne mennesker på henholdsvis 27 og 33 år, før de giftede sig. Mor havde et lyst sind, var morsom og slagfærdig og utrolig belæst. Bortset måske fra hendes biskoppelige bror har jeg aldrig kendt et menneske med en sådan hukommelse. Foredrag og prædikener kunne hun ved hjemkomsten gengive ordret for min syge faster. Hun havde også store evner til at rime. Hun lavede lejlighedsange på ingen tid og tog aldrig betaling for det. Mens klienten fik en kop kaffe, fik hun de relevante ting, der kunne skrives om, og efter 20 minutters forløb var sangen færdig på den ønskede melodi. Et barnebarn har samlet henved 100 af disse sange, men hun lavede mange, mange flere.

Mor var en alvorlig kristen. Hun holdt søndagsskole hver anden søndag i mit hjem. I øvrigt kunne hun til begravelser tale, så intet øje var tørt, og til mere festlige lejligheder, så hele salen jublede.

Far var mere alvorlig af væsen - men venlig af natur - og i besiddelse af en smittende arbejdsglæde, ganske som mor. Jeg observerede aldrig stridsspørgsmål mellem dem - bortset fra at far ikke var tilfreds med, at mor næsten hver nat ved petroleumslampen i køkkenet læste til kl. 2. Han kendte jo hendes meget lange arbejdsdag ude og inde.

En levende avis

Stenderup Fællesmark var i min barndom en særpræget lokalitet. Her fungerede nemlig endnu en del af det gamle statiske bondesamfund. Hestetrukne maskiner og endog elektricitet var ellers ved at holde sit indtog på de større ejendomme omkring os. Man var ved at lægge grunden til det dynamiske industrisamfund, som vi kender i dag. »Æ Fællesmark« var udmark for bønderne i Stenderup by i århundreder. Man havde græsning for kvæget og gravede lyngtørv og klyner i fællesskab. Hver bonde fra Stenderup by ejede dog sin parcel, der gik på tværs af de nuværende ejendomme. Det

Grejsens gård ca. 1914. På bukken sidder Anton Grejsen, bagved hans mor Anna Marie og farbror Peter Grejsen. (Privateje)

kunne godt gøre det hele lidt indviklet. Far havde således ikke mindre end 18 matrikelnumre på sin jord.

I min barndom i tyverne var der fem jordløse huse og 12 ejendomme fra seks til 28 tønder land. I 1850 var der ikke eet eneste hus eller ejendom. En ung murersvend fra Jernvedlund ved navn Søren Grejsen opførte da et lille hus og opdyrkede lidt jord under spot og spe fra de Stenderup bymænd. Men i løbet af 20 år fik han en ejendom opbygget og jord tilkøbt og opdyrket. Da mine forældre ankom i 1913, var der nok lidt af pionerånden tilbage, hvilket måske også skyldtes, at en del af borgerne var hjemvendte dansk-amerikanere, og de var ikke sarte!

Men Søren Grejsens gård var både den ældste og med sine 28 tønder land også den største. Hans oldebarn, Jørgen Grejsen, ejer gården i dag. Til mange af ejendommene var der tilknyttet et håndværk. Omkring århundredskiftet var der en møller, og i tyverne var der en murer, en væver, en skomager, en tækkemand, en hestehandler, der handlede med udsætterkrikker, samt to mælkekuske. Vi havde skam også en avis, hvis indehaver var en rask gammel kone. Hun overbragte personligt alle nyheder af betydning. Mindre væsent-

lige modtog vi gennem »Vestkysten«. Anes var friske - ofte fremført, inden begivenheden havde fundet sted. Hun »turde, hvor andre tav«. Jeg mindes hende med fryd, hver gang jeg ser »Ekstra Bladet«s tigergab!

Hjælpsomhed til gensidig gavn

Navnet Fællesmark var såre betegnende, for der var virkelig et ægte fællesskab. Til fødselsdage inviterede man ikke naboerne. I stedet sagde man altid: »Vi byder jo ingen, men vi venter da, I kommer« - og det var en fornærmelse ikke at møde op uden skellig grund. Man sørgede også for at slagte forskudt på forskellige årstider og udvekslede fersk slagtemad. Køleskabe og frysebokse var jo ukendte. Man hjalp hverandre under sygdom og barselsaffærer, som der jo var mange af. I dette lille samfund var der således i 1924 i alt 28 børn under 14 år! Jeg kan opremse navn og alder på dem alle. Hvor børn kom fra, gik først op for mig, da jeg var 12 år, og en kammerat i mit påhør spurgte dr. Jensen, om ikke børn blev født som kalve. Vi levede jo i efterdønningerne af Victoriatiden med tys-tys om alt under bæltstedet.

Fællesskabet omfattede også, at mange var fælles om redskaber af forskellig art. Flere havde samspand, således at man klarede sig med een hest til det daglige, mens man til det tunge arbejde også brugte naboens hest. Naturligvis kunne man godt blive rygende uvenner. Men når det kneb, hjalp man alligevel, selv om de slyngler ikke havde fortjent det. Så kunne fjendskabet genoptages, når faren var drevet over. Nu skal man naturligvis ikke tro, at folk var bedre mennesker dengang. Men de var mere selvhjulpne. Der var jo ikke noget socialkontor med forstående sagsbehandlere. Fattiggården var et truende spøgelse for småkårsfolk, indtil socialloven nedlagde den i 1933. Sygeplejersker og hjemmehjælpere havde vi heller ikke. Men vi havde vor udmærkede huslæge Jens Kristian Jensen fra Gørding (1870-1955, radikal MF fra 1932-45 under navnet Jensen-Gørding). Han hjalp i øvrigt ofte småfolk pekuniært.

El-kraft - nej tak

Det statiske bondesamfund med håndens arbejde som det primære holdt sig som nævnt længe på Æ Fællesmark, hvor el-forsyningen fra Karlsgårde i midten af tyverne trak højspændingsledninger over markerne. Men vel halvdelen af indbyggerne ville ikke have strøm. Der var simpelthen ikke råd til det med de mange børn og den lave levestandard i øvrigt. Min far ville godt have strøm, men havde heller ikke råd med de mange børn - og han fik det da også først i 1941.

Diskussionen for og imod el var voldsom - næsten som for og imod atomkraft i dag. Vi børn fra modstanderhjem optrådte som frihedskæmpere og skød klokkerne på højspændingspælene ned med sten - og der var mange faldne. Men helteglorien forsvandt brat fra vore skaldeklippede hoveder en efterårsdag, da vi tre brødre hjalp far med at læsse roer på marken. Da kom politibetjent Martiny i fuld galla og truede med at tage os med i kachotten. Vi følte os *meget* små. Sagen ordnedes dog ved, at far betalte en bøde på 27 kr.

Blandt de voksne var hovedmodstanderen mod el gårdejer Asmus Hess i Sønderager. »Æ Hess« og hans karl fjernede

Gadeparti fra Stenderup på et gammelt postkort fra omkring 1. verdenskrig. (Lok.-hist. Arkiv, Holsted)

hver nat de pæle til højspændingsnettet, som Karlsgårdes folk havde nedgravet om dagen på hans jord. Asmus havde bil, og han kom jævnligt i sin kludesejler - som »Vestkysten«s referent i Holsted i øvrigt betegnede som »byens skræk« - for at få en diskussion med vor nærmeste nabo, Sønnik, som handlede med skrotheste. Sønnik mente altid det modsatte af Asmus. Der var vist nok noget med en handel med en so, som glemte at få grise, og hvor alle parter - inklusive soen - følte sig snydt. Jeg var altid en opmærksom lytter til deres debatter. En skør krikke havde for nogle år siden afbidt Sønniks underlæbe. Derefter kunne han ikke sige »h«. I stedet sagde han »p«. Så læsere med en tilstrækkelig smudsig fantasi kan sikkert godt regne ud, hvordan navnet Hess blev udtalt af Sønnik. Når æ Hess var modstander af el, vidste vi, at Sønnik var at finde blandt de uforsonlige tilhængere, og det medførte naturligvis ikke så få debatter.

Asmus og Sønnik havde hver sin husbestyrerinde. Sønniks hed Ane, en rar gammel kone, som var noget overvægtig. Hun havde en stol, som hun elskede, og når hun sad i den, kunne hun nå alt i det lille køkken. Højden var således, at hendes tredje delle gik i et med bordpladen. Æ Hess kom en gang med en påstand om, at Ane var dronningen, og at Sønnik faldt på knæ for hendes tronstol. Om aftenen solgte Sønnik stolen til mig for to kaninunger. Stolen var 50 år gammel og ungerne seks uger. Da jeg dagen efter kom med mine kaniner og ville have stolen, fik jeg ikke småkager, som jeg var vant til - men trussel om klø af Ane. Så jeg forsvandt. Senere på dagen lod Sønnik handelen gå tilbage formedelst 50 øre til mig. For at formilde Ane malede Sønnik så tronstolen. Fint arbejde med blomster, der lignede helstegte pattegrise. På ryglænet malede han årstallet 1535. Jeg sagde til Ane, at det var da løgn. »Kunstnere må gerne lyve«, sagde Ane. Og jeg ærgrede mig over, at jeg ikke var kunstner.

Mange år efter traf jeg i øvrigt igen på stolen langt fra æ Fællesmark. »Tænk - jeg fik den for 2.600 kr.«, sagde værtinden, som samlede på gamle ting. Min noble karakter sejrede over lavere instinkter som skadefryd, og jeg sagde intet

om stolens omtumlede historie. Hvorfor ødelægge den venlige gamle dames sidste år med at fortælle sandheden? Hun døde da i øvrigt også kort tid efter på denne oplivende livsløgn.

Det daglige arbejde

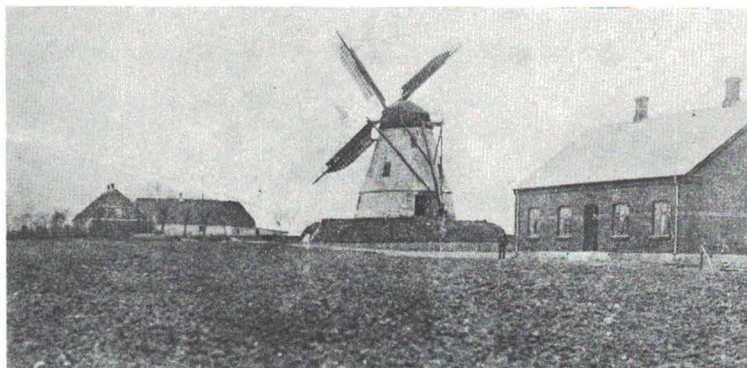
Både ude og inde var det »brødmotoren«, som brugtes til alt. Indtil slutningen af tyverne tærskede far - med sine drenge hjælp nu og da - alt kornet med plejl. Først i midten af tyverne fik vi en rensemaskine - håndtrukket - til kornet. Før den tid kastede far kornet i laden, før det skulle til mølle eller bruges til såsæd. Far var fra sin ungdomstid på marskeggen en mester til at håndtere en le - æ hjølle - både til slåning af græs og til kornhøst. Vi drenge lærte alle at »hårde« en hjølle. Selv kunne han udbanke den, så den blev så skarp som et barberblad. Bjergning af hø og korn foregik også med håndkraft - og da skulle alle mand af hus. Inden høst skulle vi dog have gjort hovedrent i stalden - som far havde nyopbygget i 1924 - og strøget tørv i Fonager Mose. Her havde far og en nabo i 1921 købt en moselod sammen, som gav tørv til eget forbrug for begge familier i 30 år! Prisen var 1.000 kr. kontant. Hårdt, men festligt arbejde i spændende omgivelser. Tørven gav varme tre gange. Når man lavede den, når man kørte den hjem, og når man brændte den i kakkelovn eller komfur.

Hjemturen på de store korn- eller hølæs, som mor var så dygtig til at læsse, var noget af et eventyr. De store håndbundne neg blev sat sammen i skokke med 12 i hver. Fem skokke - altså 60 neg - var en trave. Dengang talte man ikke om fold, men om traver. Som det er sagt:

»Aldrig jeg mindes en sol så skøn,
som den der gik ned mellem traver«.

Dette gjaldt da specielt, når man selv havde sat dem op. Husmandskonen dengang havde i sandhed mange gøremål ...

Mor havde jo mange børn med korte mellemrum og en syg

Brugsen i Stenderup omkring 1910 og Stenderup mølle. (Lok.hist. Arkiv, Holsted)

svigerinde. Størvask foregik på vaskebræt. Hun syede selv det meste af sine børns tøj. Een gang om måneden blev der sat bag i »æ stue ovn«. Hun bryggede også selv øl. Vi havde et par får, så hun spandt og strikkede også en hel del. Hun malkede altid de tre værste køer morgen, middag og aften. Som regel havde hun 40 høns - der helst nogenlunde skulle klare brugsregningen. En stor køkkenhave skulle også holdes i orden. Kom der uventede gæster, måtte en hane lade livet - ellers lavede hun »skidenæg«, som den dag i dag er min livret. Hver gang, det kommer på bordet, forbinder jeg det med et præg af fest og velvære. Vi havde ikke nogen kælder - blot et flueskab på væggen mod nordsiden og en stor saltbalje, hvor julegrisens jordiske rester på oprindeligt 500 pund hvilede i fred. Både vi og nabobørnene havde nu tit diarré ved sommertid, men dette anså vi bogstaveligt talt som en livets tilskikkelse. WC havde vi ikke, men der var da stalde og træer, hvor privatlivet på godt og ondt kunne få afløb.

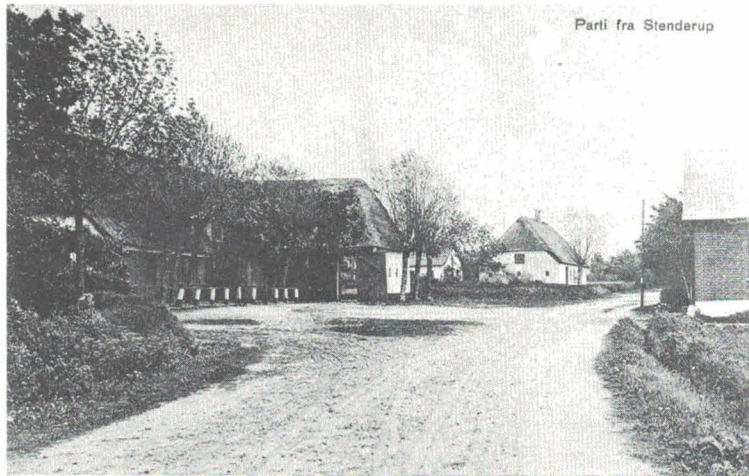
De fjerne egne

Fødselsdage og højtider blev altid så stærkt markerede, at de endnu står for mig i stråleskær. Mor lavede naturligvis tit en

munter vise, og Faster gik højt op i gavespørgsmål, hvilket gjorde det hele endnu mere spændende.

Underholdning i fritiden måtte vi selv sørge for. Batteriradio kom først efter min konfirmation. Sommerens højdepunkter var søndagsbesøg i Hjortkær og Hillerup - begge steder lå i ca. 15 kilometers afstand fra æ Fællesmark. Før vi skulle af sted, blev seletøjet pudset og arbejdsfjedervognen vasket og forsynet med sæder. Vi kaldte den ligvognen, fordi den også brugtes til at køre grisene på den sidste rejse til Gørding station, hvorfra de kom videre med tog til slagteriet i Esbjerg. Sprog og mennesker var anderledes på disse fjerne egne! I Hjortkær sagde de »ruer« i stedet for »roer«, og »freja« i stedet for »fredag«. Udflugten for de små i Stenderup skole gik til Viadukten i Vejrup, Vøgas Lund eller til Skibelund, også med hestevogne. Vejrup-viadukten var skam en seværdighed - dengang. Den eneste biltur, jeg oplevede i min barndom, var et familiebesøg i Blåhøj hos en moster og onkel i 1923. Denne heldagstur kostede 35 kr., og Faster irriterede mig grusomt ved at høre mig i kongerækken undervejs. Vor nabo havde bildt mig ind, at folk på den ufattelig fjerne Grindsted-egn havde haler som køer, og kongerækken forstyrrede mine studier af de forbigående artsfæller. Det var i øvrigt en stråtækt skole, som vi besøgte. Ufattelig rigdom og plads!

Når Faster fandt anledning til at høre mig i kongerækken, skyldtes det, at hun var vor første lærer. Alfabetet og tallene forudsattes bekendt ved skolestart. Hun havde et indviklet præmiesystem, som ingen nogen sinde fandt ud af. Vi sang meget i vort hjem, og vi tre drenge fik ret tidligt hver en billig violin, som vi filer på endnu uden dog at have virtuos-status. Jeg købte som 15-årig en hjemmelavet violin for 30 kr. Under studietidens pengetrang ti år senere forsøgte jeg at afhænde den til en instrumenthandler i København. Han bød mig 1.000 kr. Tak, så skulle den ikke sælges, men havde han tilbudt 100, havde den skiftet ejer! Far sluttede gerne dagen med en lille andagt og en kort bøn. Åkjær skriver: »Bad vi da i lys fra månen/ som kun børn og bønder beder«. I sine erin-

Endnu et af de gamle postkort fra omkring 1. verdenskrig med parti fra Stenderupvej. (Lok.hist. Arkiv, Holsted)

dringer skriver han i øvrigt, at hans hjem blev hærget af Indre Mission. Dette mærkede vi intet til. Der var større frisind end hos mange gæve grundvignere. Ingen forsøgte at sætte skyklapper for udsigten til livet omkring os.

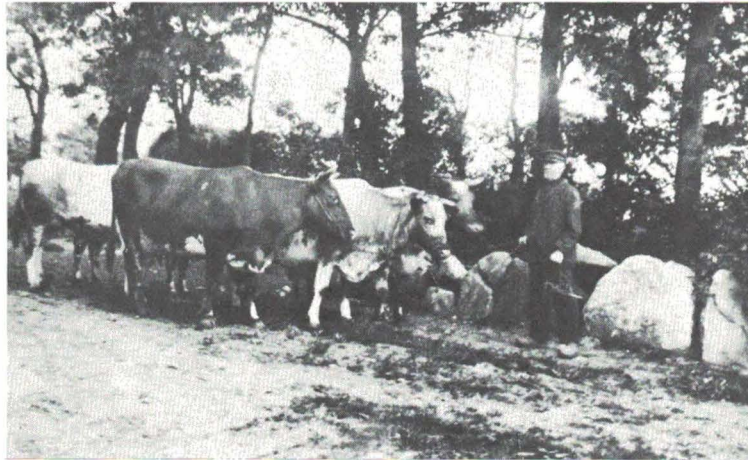
Vi mange børn på æ Fællesmark færdedes naturligvis hjemmevant hos hverandre. I forvejen havde vi et indgående kendskab til vor egen lille produktionsenhed. Via kammeraterne fik vi også kendskab til andre erhverv, og derfra stammer min meget store respekt for de mennesker, der mestrer håndens arbejde. Desværre arvede jeg ikke min fars ferme håndelag. I mange år opererede han posegrise - smågrise med pungbrok - og kastrerede tyrekalve på egnen - uden betaling. Han var naturligvis også frisør for naboerne. Fra Arilds tid har kirurgien og frisørfaget jo været intimt forbundne. Den dag i dag har frisører ret til at kopsætte og årelade og give lavement - selv om de vel kun sjældent gør brug af denne ret. Den velkendte skål uden for frisørsalonen er faktisk et bækken.

Naboerne

I næsten alle hjem var der gamle eller svagelige mennesker - bedsteforældre eller fjernere slægtninge, som hjalp til, hvor de kunne, og i øvrigt altid var venlige over for os børn.

Maren Schults var en ældgammel enke (i mine øjne var alle over 40 ældgamle). Hun var selv barnløs, men havde fire plejebørn, som hun med omhu og kærlighed havde opfostret. Hun boede sammen med en plejesøn, der hed Bertel og var væver, epileptiker og dværg, hos en anden plejesøn, der havde en ejendom med fire køer og fire børn ganske nær mit hjem. Lille Bertel var synsk og havde et vældigt arsenal af spændende historier fra overtroens verden. Vi drenge lyttede spændt om aftenen, når han var i fortællehjørnet. Vi turde næsten ikke gå i seng og sloges gevaldigt om, hvem der skulle ligge inderst i vor store fællesseng. Maren og Bertel værdsatte en karsk historie, hvorfor jeg ofte serverede sådan een - ikke altid ganske stueren. Begge lyttede med en blanding af begejstring og forargelse. Så slog Maren hænderne sammen og råbte: »Huha Johan - enten blyve do en stue mand eller osse en stue stodder ...«. Bertel supplerede hovedrystende: »A befrygter det sidste«. Maren havde en tredje plejesøn, som hun moderligt forsvarede på trods af, at han vitterligt var socialdemokrat. Oven i købet borgmester i Nykøbing Mors: »Han var såmænd ellers såen en rår dreng og en dygtig murer«. I midten af tyverne var der kongebesøg på Mors med »Dannebrog«. Efter hvad aviserne skrev, mødte borgmesteren ikke op for at modtage majestæten. Da Maren bebrejdede ham dette, svarede han: »Jamen kære mama - jeg kunne jo ikke komme - for jeg havde jo ingen høj hat«!

Marens nærmeste naboer var Anne og Hans Hansen med en ejendom på tre køer og tre børn. Det gik dem alle vel - i hvert fald børnene. Et af dem er socialdemokratisk folketingsmedlem, forhenværende trafikminister J. K. Hansen, Sønderborg. Hans havde to store heste, for han havde i en årrække en mælketur til Bækbølling mejeri på otte timer søndag og søgn i al slags vejr. Jeg husker, at Maren faktisk

Jørgen Grejsen med sin besætning. Fotografi fra begyndelsen af 1920'erne. (Lok.hist. Arkiv, Holsted)

havde Hans mistænkt for at være socialdemokrat. Men han gik stille med det, og Maren kunne ikke bevise noget, for ægteparret var venlige og hjælpsomme og intelligente mennesker! Hans var veteran fra 1. Verdenskrig i egenskab af sønderjyde og dermed tysk soldat. Den ellers så mundrappe dr. Jensen-Gørding og hans lokale væbner på æ Fællesmark, Søren Grejsen (Barnebarn af æ Fællesmarks grundlægger), som også var en stor debattør og fortæller, kunne ikke rigtig klare sig mod Hans: »Afrustning for os er selvmord - æ tyskere kommer igjen - æ kinner dem«. Han fik jo sørgeligt ret. Dr. Jensen spurgte ham: »Kender du da ikke bibelordet om at vende den anden kind til«? »Jow - men Jesus pryglet osse æ kræmmere ud af æ tempel. Hvis do og Søren havde været der, hayde han sikkert slawn Jer ihjel. Det vild æ ha gjort«! Derefter hviskede han til far: »De radikale foretrækker selvmord. Ku de så endda gøre det i samlet flok, så vi andre bløv fri for såen nowe pjatrøww«! Jeg ville nu nødigt undvære specielt Søren, som var ungarl, børneven og en stor fortæller om gamle dage. Dr. Jensen satte jeg også stor pris på, da han gav mig en daler, hver gang han trak en ubedøvet tand ud, og jeg

undlod at skråle! Selv fik han vistnok kun halvanden krone. Hvordan han klarede sig økonomisk, var mig en gåde - men læger er jo nøjsomme ...

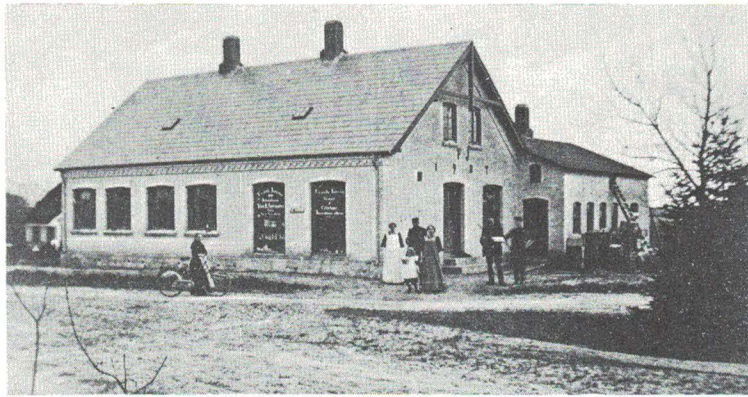
Valgkampe

Op til et valg gik bølgerne højt - også mellem naboerne. Fler-tallet var solide venstremænd, et par var konservative og to eller tre stilfærdige socialdemokrater. Når der blev udskrevet valg og på selve valgdagen, fik vi altid stegt flæsk med mindre saltindhold end vanligt. Valgflæsk! Far syntes altid, at det burde markeres, for ringere end det var, kunne det da aldrig blive. Som 11-årig var jeg sammen med min et år yngre bror og far til valgmøde i Stenderup forsamlingshus. Dr. Jensen fra Gørding talte de radikales sag, og Søren Brorsen fra Farup repræsenterede Venstre. Der var også en konservativ og en socialdemokratisk kandidat med. Det var en vældig holmgang. Dr. Jensen legede smilende med den tungere stor-bonde, Søren Brorsen, som katten med musen. Vi frygtede slagsmål. Min bror var nervøs for Søren, der var fars ungdomsven, og jeg frygtede det værste for min gode indtægtskilde og doktor. Brorsen sagde under debatten, at de radikale jo kun var et ildelugtende *appendiks* (blindtarm) til socialisterne - med tryk på »diks«. Hertil replicerede dr. Jensen, at han da udmærket forstod, at Brorsen måtte bruge fremmedord, for på almindelig dansk kunne han jo ikke vinde tilhængere. Men han syntes dog, at brugte man fremmedord, så burde man udtale dem korrekt, og i den forbindelse ville han blot påpege, at det hed *appendiks* - med tryk på »pen«. Efter debatten så vi til vores forbavselse Brorsen og dr. Jensen sidde og sludre venskabeligt og slå hinanden på skuldrene. Brorsen sagde til far efter mødet: »Ja, han er skrap, den gode doktor. En skam, at han ikke er Venstre-mand. Han er jo sjællænder, og det er vel derfor, at han lider af radikale vrangforestillinger«. Hertil svarede far: »Ja, Søren, men der står jo også i Siraks Visdom i Det gamle Testamente, at den, Gud lader straffe, falder i en læges hænder«! Siden har der

af og til været nogle, som har citeret dette skriftsted for mig - og jeg har tit måttet give dem ret!

Originalerne

I mit hjem var der altid åbent hus for alle - også for originalerne - og der var faktisk mange. Nu træffer man dem sjældent. Det er vel sådan, at egnsoriginaler - som vi dengang kendte dem - nu befinder sig på vore udmærkede plejehjem. Den gang måtte mange ældre og handicappede skaffe sig til livets ophold ved at fungere som en slags klasseklovne i de små samfund. Aldersrente var ikke til at leve eller dø af og var i øvrigt ilde set. Det morede godtfolk med lidt bysladder og morsomme påfund og særegen påklædning. Man følte sig så dejlig normal i deres selskab og gav dem gerne lidt god mad og lidt ekstra med hjem for god underholdning. Man kan sige, at de erstattede nutidens TV, og de var i hvert fald billigere. Vi morede os over dem og holdt dem også ofte ubarmhjertigt for nar. Heldigvis har dette ændret sig. Det hører ikke mere til god tone at drive gæk med mennesker, der har kropslige eller psykiske handicaps. »Hænge Thorvald« boede en halv mils vej fra Æ Fællesmark. Han var ungkarl og boede sammen med sin gamle mor på en lille landejendom. Faktisk har jeg aldrig set hans ansigt, men en skønhed var han vel næppe. Den del af ansigtet, der ikke var dækket af skæg, var oversmurt med skråtobakssovs. Der var dog et par skotrender fra mundvigene og nedad. Her sivede en bestandig strøm af spyt fra skråen ned under den sorte krave. Han var giftesyg og friede med jævne mellemrum til unge piger, som gjorde tykt grin med ham og naturligvis altid gav ham en kurv. Derefter hængte han sig regelmæssigt. En dag passerede jeg ejendommen, netop som han igen havde hængt sig. Hans mor kom farende ud og bad mig hjælpe. En nabo kom også til. Og Thorvald hang ganske rigtigt i laden under hanebjælken. Naboen bad mig kravle op og skære selvmorderen ned. »Smid halm under mig«, råbte liget. »Do kan da lige så godt dø ved at falde ned som ved at hænge dig selv«,

Niels P. Laugesens ejendom, Stenderupvej 2, omkring 1910. I ejendommen var der købmandsforretning og cykellager. (Lok.hist. Arkiv, Hølsted)

råbte naboen. »Jamen det gjør mier undt«, sagde delinkventen. Jeg opdagede da, at han havde rebet anbragt således, at det gik ned under venstre skulder. Kort efter dumpede han uskadt ned i halmen.

Som man vel kan forstå, betød originalerne en vis adspredelse i det daglige. Det samme gjorde de mange uldkræmmere, skærslippere og betlere og folk, der handlede med knappenåle, snørebånd eller røgede sild og daglig kom forbi.

Skolegang

Vi gik i Stenderup skole. Afstanden var ca. 3,5 km. Med den lange skolevej kunne mange mellemværender ordnes undervejs - oftest fra skole. Fra vi var 11 år, var vi skolefri hele sommeren. I april længtes vi efter at komme ud, og i oktober længtes vi tilbage mod de lune skolestuer. Læredynastiet Ebbesen regerede suverænt og gjorde det godt i samfulde 71 år, idet Hans Ebbesen var førstelærer og kirkesanger fra 1896 til 1928 og sønnen, Ejnar Ebbesen, hans afløser fra 1928 til 1967. Desuden var der en fast lærerinde og skiftende vinterlærere. Om vinteren startede vi kl. ni og var færdige kl. 16. To gange om ugen havde vi dog gymnastik i Stenderup forsamlingshus fra 16-17. Vådt tøj blev tørret på kakkelovnen eller inde hos den elskelige Madam Ebbesen. Vor skolemad bestod af fedtebrød med ost, og den særlige odeur af ostemad, tørv og vådt tøj mindes jeg endnu med en udpræget følelse af hygge. Vi havde bibelhistorie hver dag, og regning, skrivning, læsning, historie og geografi var også store fag. Begge Ebbesen'er var store regnelærere, og den sidste vinter regnede man - hvis man ellers kunne - efter deres seminarieregnebog. En del salmer og katekismus skulle læres udenad. Dette var en ulempe, men det opvejedes af, at lærerne var fødte pædagoger og strålende fortællere. Vi sang også meget og lærte en lang række af salmer og sange på flere melodier. Undervisningen var således, at man ofte fik lyst til at læse mere om et emne, og så måtte man til det imponerende bibliotek i Gørding.

Vi havde stor respekt for vore lærere - vi var jo opdraget til autoritetstro. Klø fik vi da, men aldrig uden at det var velfortjent. Når de reglementerede slag var faldet, regnede vi os for kvit. Specielt forventede vi da, at der ikke blev sladret til hjemmet, for så kunne vi med ængstelse forvente en ny omgang.

Årets fester var æ Juelgilde, hvor æ Degn holdt en smuk juletale, og hvor skolens nabo spillede på harmonika til dans for børn og forældre. Alle fik ved denne lejlighed en pose med

Førstelærer og kirkesanger Hans Ebbesen, som var lærer i Stenderup i en menneskealder. Både ham og hans søn Ejnar omtaler Karkov med stor respekt. (Lok.hist. Arkiv, Holsted)

godter, og det var ikke så få, der skulle udleveres, for det meste af min skoletid var vi mere end 100 børn. Når man var over 11 år og altså skolefri, var man berettiget til at komme på skoleudflugt til en købstad med tog. På disse udflugter var alle sognets skoler deltagere, hvilket ofte gav anledning til slagsmål, som gjorde det hele endnu mere spændende.

Bispen, præsten og samaritaneren

Præsten kom jævnligt og hørte på undervisningen. I 1924 havde vi bispevisitats af selveste biskop Olesen fra Ribe. Jeg skulle fortælle om den barmhjertige samaritan. Efter min redegørelse spurgte bispen: »Hvem synes du var værst mod den sårede mand i vejgrøften«? Jeg svarede: »Det var præsten«. Biskoppen så skadefro på pastor Just Nielsen og sagde: »Godt svaret, min dreng. Det var nu nok alligevel røveren. Men du skal alligevel have en femøre«! Min skolekammerat Frederik og jeg bemærkede senere, at biskoppen gik ind på æ Degns wc. Hvad skulle han dog der? Vi så aldrig, at æ Degn benyttede sit dass, og troede egentlig, at gejstligheden var så opøjede personer, at de ikke havde brug for disse halvsmud-

Hans Skovs ejendom, som Karkov kaldte »vort Gibraltar«, foto fra ca. 1937.
(Privateje)

sige affærer, som vi andre måtte trækkes med. Vi var dog enige om, at det sikkert kun var for at kontrollere, om Ane havde gjort ordentlig rent. Jeg blev selv så forfjamsket ved denne uventede situation, at jeg blev trængende her og nu og - oh ve og skræk - gik ind på pigernes dass. Dette var forsynet med to hjerter. På drengenes var der kun et, og degnens var hjerterfri.

Jeg var øjeblikkelig klar over, at nu stod den på klø af en flok amazoner, når vi gik hjem fra skole. Nu havde vi som englænderne på deres vej til Ægypten et par støttepunkter til beskyttelse mod skolemobbere og pirater. Vores Malta var Stenderup brugsforening, vort Gibraltar var Hans Skov, der boede på en lille ejendom midtvejs mellem vort hjem og skolen. Begge steder blev der holdt lidt udkig med ungerne. Men vampyrerne overfaldt mig i nærheden af Gibraltar. Jeg flygtede i skræk - og faldt, så jeg slog mig bevidstløs. Jeg vågnede op i æ Skovs køkken. Han berettede, at han havde båret mig ind, og at »de satans kvindfolk« alle var flygtet højt skrigende. Else, hans kone, ordnede mine skrammer. Dagen efter fik jeg

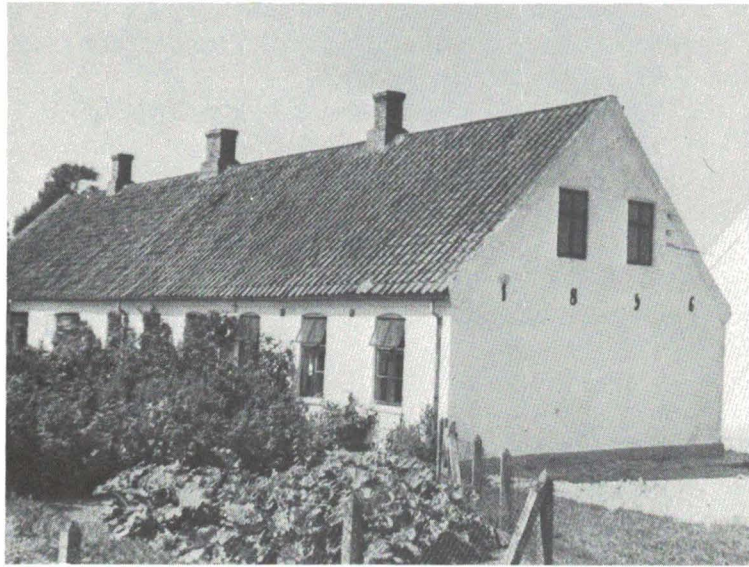
bolcher af pigerne, der troede mig død. Æ Skov og Else havde åbent ildsted i deres køkken i fuldt brug. Dette så man ellers - også dengang - kun på museer.

I skolen sad nogle kammerater isolerede langt tilbage i skolestuen. De var ordblinde eller på anden måde retarderede. De blev aldrig hørt i noget og lærte intet, men de klarede sig faktisk alle fint i livet. Den visdom, som de havde brug for siden hen, skaffede de sig, da den var påkrævet. Så var motiveringen der. Skoletræthed som begreb kendte vi ikke. Velfærdssamfundets »vanskelige børn« (der ofte skyldes vanskelige forældre) erindrer jeg ej heller, at der var besvær med. Hertil bidrog naturligvis, at vor faktiske skoletid var kort. Jeg selv gik i skole syv vintre og tre somre. Altså i alt 10 halvår. Dette var nok til at honorere de krav, samfundet dengang stillede. I dag er der jo et helt andet og meget mere kompliceret samfund, hvor langt større uddannelse og viden er påkrævet.

Når tre brødre, der er næsten lige gamle, går hjemme, kommer der kompetencestridigheder. Vi tre drenge kom derfor ud at tjene i sommerhalvåret på skift på ejendomme af lignende størrelse som vort hjem. Den nat i nat er det oplevelser fra disse pladser, der præger mine drømme. Enten er jeg svimmel af stolthed over mandens ros eller plaget af sort samvittighed over et eller andet, jeg har gjort forkert.

Jeg læste meget i min skoletid - rejsebeskrivelser, historie og romaner. I mit hjem holdt vi i mange år »Ugens Nyheder«, der var et romanblad. Der var altid slagsmål om at få fat i den som den første. Flittig i skolen var jeg ikke, jeg kunne ikke fordrage at lære udenad. Jeg brugte mere tid på mine mange kaniner og på landbruget derhjemme, som havde min store interesse. Men det gode forhold, vi havde til vore lærere, bør understreges. Lad mig nævne, at alle vi tre brødre lærte at file på violinen hos »Ung Ebbesen« ganske gratis - og uden for skoletid. Hvem ville gøre dette i dag?

Den 30. september 1928 blev jeg konfirmeret i Føvling kirke af pastor Just Nielsen, som senere blev min gode ven. Den pige, der senere blev min kone, var min præstekamme-

Stenderup skole, som den så ud, da Karkov var elev der. Den gamle skole fra 1856 blev ombygget i 1912. (Lok.hist. Arkiv, Holsted)

rat. Hun var nu ikke særlig forelsket i mig dengang, hvilket har min fulde forståelse - da følelserne var ganske gensidige. Jeg gjorde i øvrigt nok for lidt ud af forberedelsen. Overhøringen på kirkegulvet var så hakkende, at min farfar, der havde rejst sig under denne eksamen, satte sig ned med et lydeligt bump.

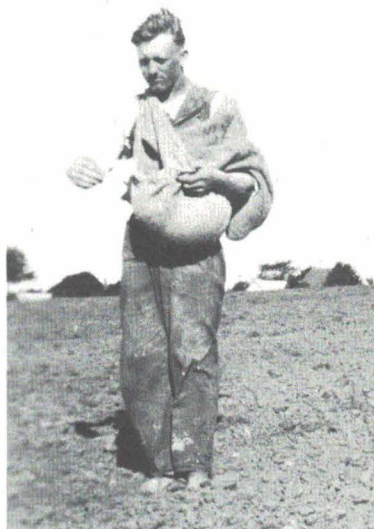
Ungdomstid

Barndomstiden var slut. Min kaninfarm, som jeg med min fars noget forbeholdne velsignelse havde drevet i flere år, blev overdraget til mine brødre til en horribel underpris. Der var ca. 60 voksne dyr. Far fandt aldrig rigtig ud af antallet, for de stod i bure i en lille plantage. Både kaninpenge og konfirmationspenge kom i sparekassen, og den 1. november 1928 flyttede jeg i min første plads, hvor jeg blev i to år. Det var en udmærket plads, men her begyndte jeg at få de rygmerter, som plager mig den dag i dag. Min sidste plads som landbrugsmedhjælper var fra 1. november 1932 til 1. november 1933. Det var på en gård på 50 tdr. land, og ejeren var 82. Jeg fik 525 kr. for hele året plus kost og logi. Det var i krisens allerværste tid. Talrige unge landmænd, etablerede i tyverne, måtte ned med flaget. I marts 1933 var jeg på marked i Holsted med et dejligt læg store grise - 12 i tallet. »Sælg dem for, hva do ka fo. Ka do it sæl dem, så drown dem i æ å - vi har it korn te dem«! Jeg kom hjem med 24 kr. plus kvittering. Altså to kroner pr. stk.

Landbrugskrise. En dårlig ryg. Alene udsigter til at blive landarbejder og en enorm videbegærlighed. Jeg besluttede derfor at forlade landbruget og læse til dyrlæge. Jeg snakkede med min gamle husbond om det. Han var også en af mine meget gode venner. Og så var han dyreven! »Nej Johan. Blyv do hellere rigtig doktor. Æ dyr ka it forsvar sig sjelv. Men det ka æ minnesker da. Fiks o æ finger æ do jo it«.

I min landboudom færdedes jeg meget både i ungdomsforeningerne og i KFUM og befandt mig vel begge steder. Dans var uden interesse. Fra julegilderne i Stenderup skole vidste jeg, at pigerne rakte tunge efter mig, hvis jeg ville danse med dem. Jeg var overtydet om, at jeg skulle og ville henleve mit liv som ungarl. Jeg var for klodset til andet.

I sommeren 1933 gik jeg som gratist til undervisning i engelsk og tysk hos »Ung Ebbesen«, når ellers arbejdet i min plads tillod det. Man trak på skuldrene. Vil Johan ikke arbejde mere? Stemningen hos gamle kendinge var modvillig.

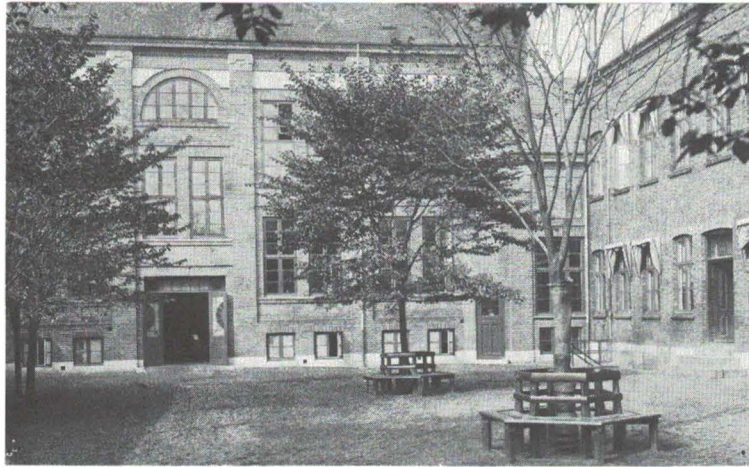
Den unge Karkov med sædekorn i sin sidste landbrugsplads, før han begyndte at læse. (Privateje)

Det var ikke velset at forlade sit miljø. Men mine forældre og Faster støttede mig. Mor huskede jo sin far og sine søskende, der også havde løsrevet sig, og far var som altid besindig og alligevel parat til at vove noget. Fasters rørlige formue var 5.000 kr. - en mødrearv. Dem måtte jeg gerne låne. Selv havde jeg 1.600 kr. i sparekassen. Rønde kursus kostede 80 kr. om måneden for kost og logi og undervisning (efter to måneder moderation til kr. 55). Den 1. november 1933 tog jeg til Rønde.

Studietid og driverliv!

1933 var et mærkeår. I Tyskland fik Hitler magten. I Danmark kom den nye sociallov med Steincke som far og fadder. Og jeg forlod altså landbruget. Et tab, som dette erhverv aldrig helt har forvundet!

Rønde kursus var fremragende. Efter 14 måneders forløb tog jeg præliminæreksamen ved Eksamenskommissionen.

Esbjerg statsskole. I 1939 blev skolen flyttet til Svendsgade, og bygningen i Skolegade er nu dagcenter for pensionister. (Byhistorisk Arkiv, Esbjerg)

Det foregik på Københavns universitet, for skolen havde ikke eksamensret, og eksamen varede seks uger. I midten af februar 1935 begyndte jeg i 1. g. på Esbjerg Statsskole, hvorfra jeg blev student i 1937. Rektor Kristen Bruun var selv bondestudent og vestjyde (hans bror var den kendte gårdejer Anders Bruun i Gjesing), og han støttede mig på alle tænkelige måder. Skolen lå dengang i Skolegade i læ af Vor Frelsers Kirke. Nu ligger den mere udsat. Jeg bemærkede, at den i 1983 blev erklæret atomfri zone. Dengang havde vi kun ganske fredelige atomer til legebrug i fysiklokalet. Nu er de blevet mere farlige. Min gamle skole er nu overtaget af Esbjergs pensionister, og de har det dejligt der. Det havde vi - i hvert fald jeg - også. Scherfigs roman »Det forsømte forår« har jeg derfor aldrig forstået. For her var lærerne både pædagoger og mennesker.

Mens jeg gik på skolen, boede jeg hjemme på æ Fællesmark. Gratis. Billetten tjente jeg til i sommerferierne, som jeg fik forlænget i op til 14 dage. Det generede mig en del, at jeg uforvarende kom til at høre godtfolk snakke om, at det dog var for galt, at Johan bare sad der og læste, mens de

andre gik og sled. I dag er det nærmest et særsyn og unormalt, at unge mennesker ikke søger at få en uddannelse. Men, som før nævnt, så fik jeg en strålende moralsk støtte i mit hjem. Jeg var nemlig nødt til at arbejde hårdt og systematisk, og det betød, at jeg måtte læse mere end det pensum, der skulle kunnes. Jeg måtte have den baggrundsviden, der giver karakteren det rigtige skub opefter. Jeg var nemlig pinligt nødt til at indstille mig på at leve af legater i København, og jeg fik da også en meget høj studentereksamen, som indbragte mig »mere end 20 rigsdaler«. I sommeren 37 efter eksamensafslutningen cyklede jeg Jylland rundt og solgte reservedele til selvbindere. Det gav en kæmpefortjeneste på 800 kr. Min gamle ven, manufakturhandler Henriksen i Gørding ekviperede mig med sit aflagte tøj (sagde han, men jeg tvivler), og så cyklede jeg den 1. september 1937 til København.

Ni år senere - nemlig den 1. oktober 1946 - blev jeg igen vestjyde, da jeg efter overstået eksamens-, soldater- og reservelægetid nedsatte mig som læge i Bramming.

Jeg ønsker her kun at skrive om min vestjyske fødestavn. Mine oplevelser i København - ikke mindst under krigen - er en lang historie af gennemgribende betydning for mig selv, men næppe for andre. Via den gratis studenterbespisning hos velstående københavnere kom jeg ind i miljøer, hvis eksistens jeg knap nok anede, men som helt givet har betydet meget for min forståelse af medmennesker - også dem der er højt på strå. Nævnes bør da også, at jeg i fem år boede gratis på Valkendorfs kollegium, som netop fyldte 350 år den dag, jeg flyttede ind - 1. februar 1939. Her var vi 22 alumner fra adskillige studieretninger, og vi havde det herligt. Jeg modtog også megen hjælp fra slægtninge - specielt da hos min morbror Otto Lindegaard (f. 1898), som var maskinchef ved Slotsholmens tekniske Forvaltning. Han og hans elskelige kone, Meta, havde embedsbolig i Det kongelige Biblioteks have. Her opholdt jeg mig næsten hver søndag. I øvrigt har jeg skildret min studentertid lidt mere udførligt i en kronik i »Vestkysten«, »Student i oldtiden« den 14. juli 1979.

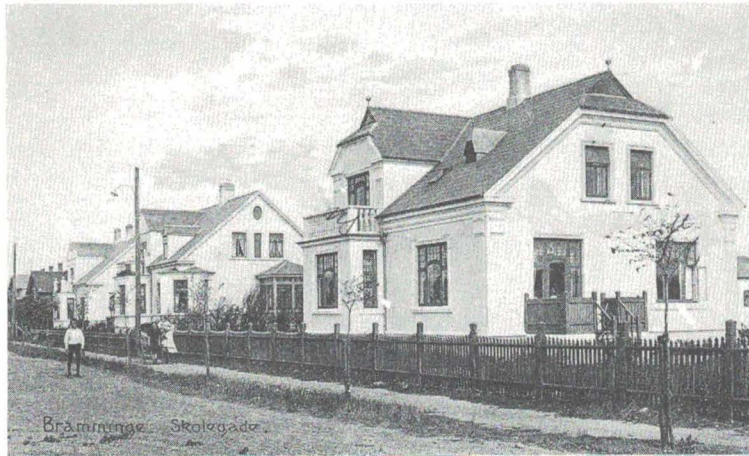
Lægefolk i Bramming

Den 28. januar 1944 blev jeg gift med en dejlig pige, hvis mand jeg nu har været i over 40 år. I 1937 havde hun nemlig glemmt min fadæse på kirkegulvet i Føvling - og så forlovede vi os. Hun hedder Gerda og er datter af Niels Lauridsen Kirkegaard og Antoinette f. Poulsen fra Elbækgaard i Bobøl. Min svigerfar døde i 1945 og min svigermor i 1963. Vi har fire børn.

De sidste tre år før afslutningen af studierne havde jeg arbejdet som sommervikar på forskellige sygehuse, hvilket var indbringende for både økonomi og viden. Vi tog til Viborg sygehus den 1. februar 1944 og var der i halvandet år. Herefter var jeg indkaldt reservelæge i hæren i tre måneder og sluttelig reservelæge på Ribe sygehus hos den uforlignelige, uforglemmelige og meget dygtige David Bøggild (1893-1974, overlæge på Ribe sygehus 1934-1963). Derfra flyttede vi så til Bramming den 1. oktober 1946.

Vi nedsatte os uden patienter, men der var behov for en læge mere i byen. I foråret 1946 købte vi den hvide villa i Skolegade, hvor vi endnu bor. Dengang var vor nærmeste nabo markedspladsen, hvor nu det flotte nye rådhus ligger. Vi er nu placeret som socialkontorets nærmeste naboer. Så kan det jo aldrig gå helt galt. Dengang kunne vi i øvrigt godt have brugt lidt flere kontanter, for vi havde kun armod og gæld. Gælden var dog kun på 3.000 kr. fra studietiden, men armoden var større! Ejeren boede ikke i huset, som var udlejet til fire hold lejere. Endeligt skøde var betinget af, at kommunen fandt bolig til dem. Og det kneb det med, for der var boligmangel. Huset er bygget i 1910 og umådelig solidt bygget - det er nemlig opført af en murermester som bolig for ham selv. Det var vor plan at indrette loftsetagen til konsultationslokaler. Men efter at Bøggild kyndigt havde beset sagerne, sagde han, at vi måtte bruge stue-etagen til dette formål. »Ellers kommer de gamle ikke, og de unge kan man ikke leve af«!

Sådan blev det så. Vi havde købt billigt inventar til praksis

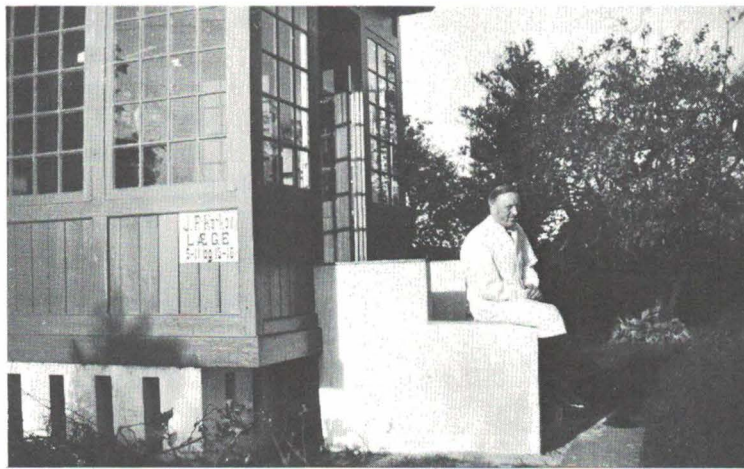

Skolegade 4 (forrest), som J. P. Karkov købte ved sin ankomst til Bramming. De tre smukke villaer er alle opført 1908-10. I 1949 byggede Karkov en udbygning til, men ellers er husene stort set bevaret uændret. (Bramming byhistoriske Arkiv)

hos den dengang meget kendte kredslæge Glud i Roskilde. Huset kostede 26.000 kr., og vi måtte yderligere have en kassekredit på 12.000 kr. - med 12 kautionister. Der var kakkelovn i de mindre stuer og en stor kamin, der opvarmede to store stuer, mens der var komfur i køkkenet. Kaminen solgte vi i 1949 for 300 kr., da vi lavede en tilbygning til huset og fik indlagt centralvarme med kulcentralfyr. Min kone overtog disse penge, og det er helt utroligt, hvad hun har fået for sine »kaminpenge« gennem mange år. De er vistnok endnu ikke brugt!

Skolegade var, da vi startede, en grusvej, og den var ikke rigtig kloakeret. Få dage efter, at vi havde åbnet, kom der skybrud, som bevirkede, at vi måtte have gangbrædder udlagt til patienterne - så de ikke skulle drukne, inden de kom ind til lægen. Vi overvejede at ophænge redningsveste, men så kom der tørvejr.

Kollegerne i byen var dr. Andreas Jørgensen, som havde praksis her fra 1918 til 1959, og dr. Holger Schultz - som selv havde praksis fra 1926 til 1960 - og derefter i 13 år var min

Karkov fotograferet på trappen 1946. Indtil bagbygningen blev bygget, var der indgang til konsultationen gennem havedøren. (Privateje)

højt værdsatte assistent. En gentleman i dette ords bedste betydning. Han ophørte med sin praksis, fordi han - og vi andre - troede, at han havde en hjernesvulst. Det havde han ikke. Det var blot en knoglefortykkelse, der gav hjernetryk. Efter operationen var han frisk som en havørn. Vi havde et udmærket kollegialt forhold, men det var ikke på mode at holde vagt for hinanden. Først i begyndelsen af halvtredserne begyndte vi at tage søndagsvagter for hinanden.

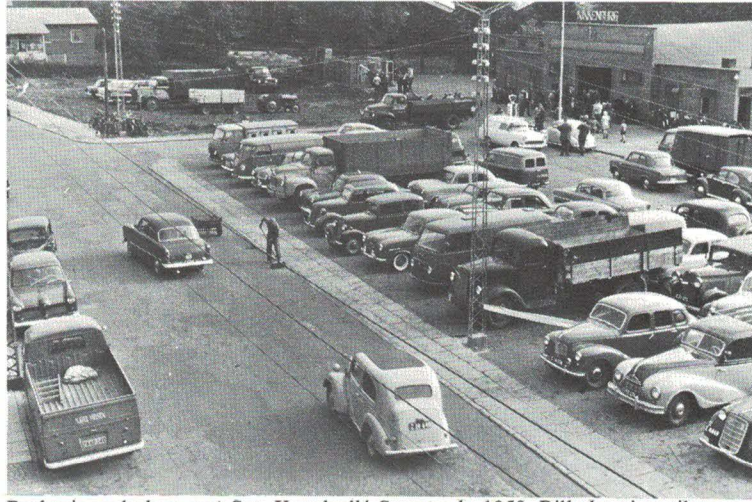
Sygekasserne var vel ikke særlig begejstrede for den nye læges ankomst. Man vidste, det betød øgede udgifter. Tobakshandler Ferdinand Mogensen i Bramming var i mange år formand og kasserer for Bramming sygekasse og formand for Centralforeningen af sygekasser i Ribe Amt. Han var et reelt og hjælpsomt menneske, som hjalp os på enhver måde, også med vejledning angående det uvante regnskabssystem. I 1946 var der frit lægevalg. Man kunne hente en sygeseddel til 25 øre til den ene læge om formiddagen og så prøve den anden om eftermiddagen. Mogensen udvirkede, at det frie lægevalg, som skulle have været afløst af fast læge pr. 1. ja-

nuar 1947, blev udskudt et år. »Så kunne man lugte lidt til den nye i den tid ...«.

Vi skulle tjene 50 kr. om dagen for at holde skindet på næsen og fedtet på ribbenene i den første tid. Hen på eftermiddagen, når de 50 kr. var i hus, stak jeg ind til Gerda og gjorde V-tegn. Så stod den på hakkebøf til middag - men der var også kødløse dage.

Vort lokale samfund i 1946

Det var den umiddelbare efterkrigstid. Stor vareknaphed og rationering. Det var de små hjems tid, levedoden var lav. Der var mange landejendomme med et par små heste, 5-6 køer og 40 høns samt en god køkkenhave. Hvidevarer, telefon, bil, charterrejser var ukendte forbrugsgoder for de fleste. Andelsfrysehuse begyndte dog at vinde terræn i disse år. Byerne domineredes også af småhandlende og småhåndværkere. Der var betydelig boligmangel. I Bramming stationsby var der vel dengang godt 3.000 indbyggere, men de var klumpet sammen på et areal, der vel næppe udgjorde mere end en fjerdedel af byens nuværende udstrækning - og nu er der dog kun godt 5.000 indbyggere. I husenes stueetager boede de handlende og de mere satte borgere. I loftsetagen i værelser eller smålejligheder boede der - ofte direkte under tagstenene - gamle mennesker eller familier med småbørn. Mange fugtige kældere var taget i brug på samme måde. For varmt om sommeren og for koldt og fugtigt om vinteren. Vi havde derfor masser af tilfælde med bronchitis, asthma og lungebetændelse - navnlig hos børn og gamle. Tuberkulosen spillede også sin triste rolle. Der var epidemier af polio og difteri, og mange var nedslidt af hårdt kropsligt arbejde før tiden. Behandling med sulfapræparater var i gang, men penicillin trængte først igennem i 1948 - og det var dyrt. Vi kalder i dag de nævnte lidelser for fattigmandssygdomme. Dette i modsætning til velfærds- og behandlersamfundets dårligdomme, som i høj grad er samspilsbetingede. Dansen om Guldkalven og erhvervelsen af statussymboler koster ofre. Der er også

Parkeringspladsen ved Sct. Knudsallé-Storegade 1959. Billedet viser tilstrømningen til den første auktionsdag i Bramming Landboauktion, som startede i hotel Kikkenborgs staldkompleks i baggrunden af billedet. (Bramming byhistoriske Arkiv)

flere kræfttilfælde. Men man må her tilgodese, at levealderen er betragteligt forlænget, og at både diagnose og behandling af kræftsygdomme er stærkt forbedret.

Slår du mig ihjel, så kom mig i egetræ

Vi kom ret hurtigt i gang med jobbet. Vigtigt var fødsler og tandudtrækninger. Fødsler var jeg fortrolig med fra min sygehustid. Med hensyn til tandudtrækninger var jeg på gængs grund. I mit sidste studieår fik jeg tilladelse til at gå en uge på Rigshospitalets tandklinik for at lære det. Min første patient var en kæmpestor sømand, som skulle have fjernet en grim kindtand. Jeg bedøvede ham - hvad jeg nok ikke skulle have gjort, da han i forvejen var halvt bedøvet af sprut. Han rendte i hvert fald rundt med mig på ryggen og skreg som en vanvittig, mens jeg holdt bedøvelsesmasken med den ene hånd og tandtangen med den anden. Det hele endte med,

at han smed mig hen i en krog, hvorved jeg forstuede mit venstre håndled. Jeg måtte opgive en lovende karriere her, idet jeg ved brug af saks og ved tandudtrækninger fra naturens side er henvist til at benytte venstre hånd.

De første dage i Bramming havde vi næsten intet at lave. Min kone skulle have fjernet otte dårlige tænder i undermundten. Så tog vi med passende bedøvelse to hver formiddag. Således var lægekonens vilkår dengang! Den 3. oktober kom en gammel kreaturhandler og bad mig rydde hans overmund. Jeg forklarede ham, at jeg ikke var i træning, og anbefalede ham en tandlæge i Esbjerg, da han ikke ville benytte tandlægen i Bramming. »Prøv alligevel. Men hvis do slår mæ ihjel, så sørg for, at A kommer i en egetræskiste«. Han gabte op og afslørede, at det såmænd kun drejede sig om to løse overmundsfortænder. Hans bror kom dagen efter og fik fjernet fem, og efterhånden kom træningen. Jeg har fjernet et utal af tænder med venstre hånd - uden at lade min højre vide det. For det var jo forkert. Masser af disse tænder burde have været restaurerede. Det var der blot ikke almen forståelse for. Som skolelæge har det gennem de senere år været mig en fornøjelse at se de unge menneskers velplejede tænder - hvis man da ellers kan se dem for bøjler!

I al almindelighed kan det nok svagt antydes, at mit lægeliv ikke har været noget triumftog. I adskillige år efter krigen fik vi jævnlige besøg af jublende repræsentanter for medicinalfabrikkerne, som lancerede nye midler uden risiko for tilvænning. Godmorgen! Her har jeg i adskillige tilfælde gjort folk stofafhængige. Heldigvis prøvede jeg dem aldrig på mig selv! Nu er risikoen for tilvænning og bivirkninger meget nøje undersøgt og deklareret af samtlige medicinalfirmaer - og lægerne er i øvrigt opdraget til en grundig mistro og tilbageholdenhed. Andre foreteelser har også vist sig værdiløse. Lad mig nævne Evalds Prøvemåltid - og med det samme give de patienter, der har været udsat for det, min uforbeholdne undskyldning. Det var ganske værdiløst. Havde man kvaler med maven, kom man her om morgenen og fik en krydder og et par kopper te. En halv time senere hentede vi

det op igen med en sugesonde og filtrerede indholdet. Var der for megen syre, fik man noget syreneutraliserende - var der for lidt, gav man syretabletter. Men både læge og patient troede på denne ubehagelige videnskabelige undersøgelse. Og ofte hjalp det godt med syre eller det modsatte. Her må man nok sande den franske filosof, der sagde: »Naturen helbreder, men lægen tager honoraret«!

Arbejdsdagen prægedes af langt flere hjemmebesøg end i dag. Lægen havde jo bil, det havde langt de fleste patienter ikke. Også småskader behandlede man i hjemmet. Jeg har dog aldrig været udsat for lignende tilfælde, som en gammel Holsted-læge berettede om: Ved aftenstide blev han hentet til Hovborg i en kassevogn, hvorpå han anbragte sin dertil indrettede lægestol. En ung mand havde skåret sin hånd i en hakelsesmaskine. Ankommet til gården går han ind og spørger efter patienten. »Jo, det er da ham, som har hentet dig. Han kommer, når han har fået hestene ind«!

Fødslerne

Jeg startede som regel kl. syv og kørte til klokken 8.30. Så morgenmad, prøvemåltider og recepter og aftalte konsultationer. Derefter af sted igen til klokken ca. 13. Så konsultation igen til klokken 16 eller 17. Derefter igen sygebesøg til klokken ca. 19. Om aftenen og om natten var der så fødsler, tandudtrækninger, akut sygdom eller ulykkestilfælde. Undfangelse og fødsel var så udpræget et »gør-det-selv-job« den gang. I årene omkring 1950 var det sådan, at sygekasserne kunne nægte at betale for indlæggelse til en normal fødsel, og nogle gjorde det skam også. Sygehusene i Ribe, Esbjerg og Varde var dog flinke til at sætte fine diagnoser på ved udskrivelsen. Almindelig vesvækkelse har et skær af drama på latin. Ruptura perenei lyder også godt, men betyder dog bare en rift i mellemkødet, som jeg selv har syet i hundreder af tilfælde. Ved fødsler kom man i meget høj grad familien ind på livet - specielt da naturligvis den fødende! Jeg har taget imod ca. 2.300 børn. Min mangeårige medhjælper her, jorde-

Jordemoder fru Elise Olsen, 1895-1982. Hun arbejdede som jordemoder i Bramming fra 1943 til 1965. (Bramming byhistoriske Arkiv)

moder Elise Olsen Bramming, beregnede engang, at hun og jeg havde fået ca. 1.600 børn sammen! Hun var - som faktisk alle jordemødre - en dejlig kvinde. Hun døde i 1982 - 87 år gammel.

Der kunne tit være drama forbundet med hjemmefødslerne, som når man selv skulle pille en efterbyrd ud, fordi man ikke uden at kvinden forblødte, kunne nå at få det gjort på sygehuset. Der kunne også være problemer med skindøde børn. Men de allerfleste fødsler var dog alligevel et afslappet og rutinepræget arbejde - for læge og jordemoder i hvert fald. Ofte var det faktisk hårdest for faderen. En 46-årig kone fødte uden besvær en dejlig dreng, som var nummer seks i

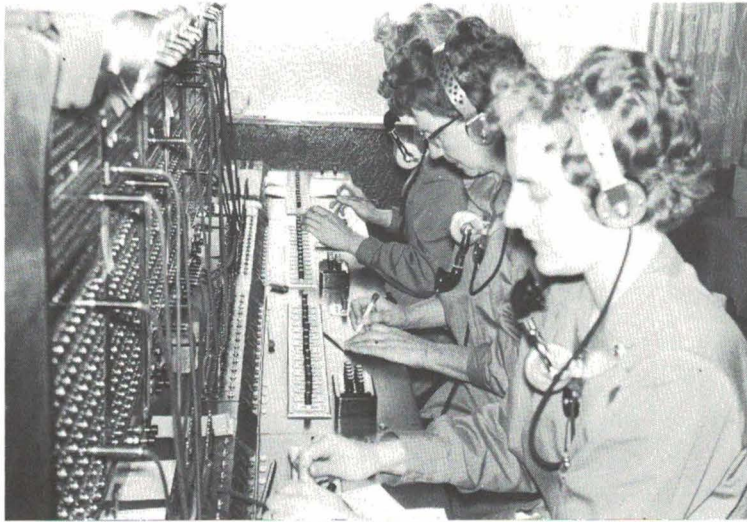
flokken - og nummer sidst. Hendes 47-årige mand sad svedende og elendig i dagligstuen ved siden af soveværelset. Vi turde ikke tage ham ind. Vi havde erfaring for, at mændene besvimede, lige når barnet blev født, og så stod vi med tre patienter! Da det hele var overstået, kaldte jordemoderen faderen ind. Barnet så han ikke efter, men styrtede hen til sin kone og sagde: »Lille Mor, det her skal aldrig ske igen, det er forfærdeligt«. Konen sagde: »Det gik da ellers nemt og godt, men naturligvis skal vi ikke have flere børn, for vi er for gamle«. »Let, siger du. Ja tak skal du ha'. Det er let for dig. Du får hjælp fra alle sider. Men jeg sidder helt alene herude og sveder og får ingen hjælp«!

På de svangres røde kontrolkort skulle man udfylde rubrikken »fødsel ventes den ...«. Her skrev jeg ofte et eller andet klokkeslæt - til eksempel klokken 21. Det var sådan en bekvem tid. Man kunne så nå at komme hjem og få sovet lidt. En ung kone fødte ganske uden drama ved aftenstide. Da det var overstået, spurgte hun, hvad klokken var, da barnet blev født. Derefter kiggede hun på sit kontrolkort og sagde: »En ka it stole o dig, Karkov. Det ravet skam en halv time for dig«!

På en lille afsides beliggende landejendom fødtes en dejlig dreng i staldens grebning, som på mange ejendomme var det eneste wc. Det var barn nummer fem. Jeg kom, før manden var kommet tilbage fra nærmeste telefon, og hørte jammer fra stalden. Konen stod og støttede sig til vandtruget, og en dejlig dreng lå og vrælede i det majgrønne koskidt. Familien flyttede senere fra egnen, men jeg har erfaret, at drengen faktisk klarede sig fint. Han fik en uddannelse som maskinist og ingeniør og er nu chef for kloakvæsenet i en købstad! Her må man sige med Grundtvig:

»For den har aldrig levet,
som klog på det er blevet,
han først ej havde kær«.

Det hændte, at det var påkrævet - om forældrene ønskede det - at døbe et barn straks efter fødslen. Var der mindre hast,

Telefoncentralen i Storegade 34 kort før nedlæggelsen i 1962. Forrest Grethe Lehmann, i midten bestyreren Ingrid D. Jensen og bagest Ruth Bejer. (Bramming byhistoriske Arkiv)

sendte vi bud efter præsten. Ellers gjorde vi det selv. Engang var jeg til fødsel ved nattetide på en gård, hvor den unge husassistent fødte et barn, som ikke kunne leve. Efter hendes ønske døbte jeg barnet straks. Men hendes kæreste, der tjente på nabogården, var rasende, da han tilhørte en sekt, der ikke tillod dåb. På hjemvejen sad jeg og glædede mig til søvnen, mens jeg betragtede Brammings daværende vartegn - de fire lysende B'er, der betød Brammings Borgere Blunder Bedst. Mens jeg sad og fantaserede over det, passede han mig op, fik mig ud af bilen, og så skulle jeg have klø. Det havde jeg også fået, hvis jeg ikke havde lært nogle japanske kunstgreb under krigen. Det kostede ham en forstuvet underarm - som jeg ikke behandlede!

Der var mange ting, der skulle ordnes her og nu - fødsler og akuttilfælde for eksempel. Her må man ikke glemme landcentralernes indsats. De var enestående i deres hjælpsomhed med at finde »æ doktor«. Gerda og jeg sendte dem altid jule-

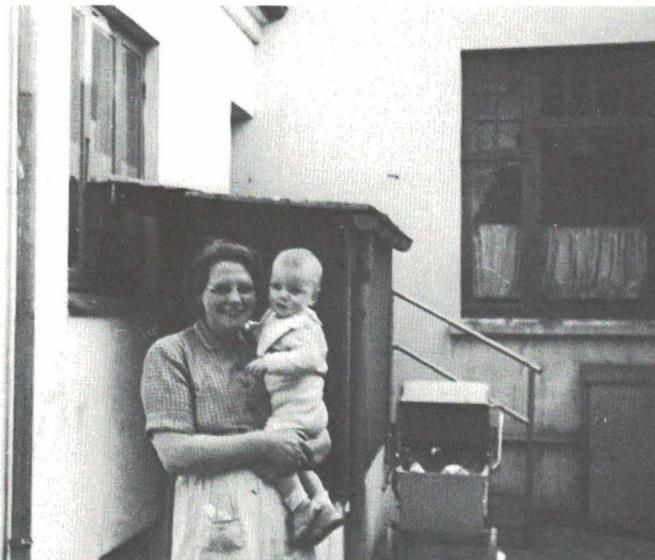
kort. For lidt i betragtning af deres ulejlighed. Men efterhånden blev mange af dem nedlagt, og derfor eksisterede den tilkaldemulighed ikke mere. Så i slutningen af 50'erne fik vi radiotelefon i bilen.

Min første natlige stropetur i barselsaffærer havde jeg i øvrigt allerede som 15-årig, natten til fastelavnsmandag den 10. februar 1929. Jeg havde »novemberdage« i min plads - årets eneste ferie på hele tre dage. Nævnte dato var den koldeste dag, det på dette tidspunkt havde været i 69 år. Og netop denne dag besluttede så min mor at føde min yngste søster. Vor nabos søn havde en gammel Ford, og med den hentede vi jordemoderen i Gørding midt om natten. Der var snefog, og vi måtte flere gange grave os løs. Jordemoderen sad og skældte ud inde i bilen, og jeg havde glemt mine luffer og fik forfrysninger i hænderne. Da vi nåede hjem, fandt jeg lufferne i overfrakkens inderlomme! Men vi nåede da at give min lillesøster en pæn modtagelse. Hun var - og er stadig - meget vellykket. Mors unge ugifte søster var kommet dagen før, inden stormen blev helt utæmmelig, for at passe mor. Seks dage senere rejste hun til min morbror på Vejle-egnen, også i snestorm. Hans kone fik en dreng, som skreg godt igennem og i øvrigt skikkede sig så vel, at han nu er biskop i Haderslev!

Lægekonen og travlheden

Vi fik først sygeplejerske som medhjælper i 1954. Indtil da var Gerda alene om det hele. Vi havde dog altid en god husassistent. Da vi solgte den sidste tredjedel af praksis i 1976, var der syv halvdagsdamer, og det er der endnu.

Men lægekonen dengang havde virkelig meget om hænde. Passe hjem og børn og have mad parat på alle tider af døgnet til en fortravlet mand. Passe regnskaber og telefon og tage imod de skældud, som lægen retteligt burde have haft. Bag efter finde sig i, at manden bebrejdede hende modtagelsen af overflødige sygebesøg - som han naturligvis ej heller selv ville have nægtet.

Fru Gerda Karkov var sin mands dygtige medhjælper de første mange år. Her fotograferet 1954 med den yngste på armen. (Privateje)

De første fem år gav Gerda kulbuelys til de mange bronchitisbørn. Dette fik vi intet for, ud over fornøjelsen ved at se at det hjalp børnene. Desuden måtte hun assistere ved alle bedøvelser og ved de omtalte prøvemåltider. Hun måtte også assistere ved gynækologiske undersøgelser, som jeg principielt ikke udfører alene. I en travl konsultation var der ofte mennesker, som havde mest behov for en snak, og dette burde jeg jo have haft tid til, men havde det ikke. Men jeg kunne sige: »Gå ind til Gerda og få en kop kaffe«, og så lyttede Gerda. Det er ofte bedre end at give »gode råd«. Vi læger har jo en hel del af det, som Piet Hein udtrykker:

»Vi mennesker bør skænke hinanden no'et,
der hjælper og styrker og støtter.
Lad os gavmildt udstrø de leveråd,
vi aldrig selv benytter«.

Hendes gøremål var så utallige, at jeg ofte undredes over, at hun holdt til det med et så dejligt humør.

Det var selvsagt også Gerda, der måtte tage sig af vore børn. Far var jo næsten aldrig hjemme - og hvis han var det, vidste ingen hvor længe. Men mor var altid hjemme. Og børnene mindes endnu, hvor dejligt det var at komme hjem fra skolen til mor og få raset lidt ud over en umulig lærer eller kammerat ved en kop the.

Værs'go' - den næste!

Her bliver jeg næsten nødt til at forklare, hvorfor der var så travlt. Årsagen var, at der var alt for få læger i praksis. I de glade tressere var gennemsnitsalderen på praktiserende læger i Ribe amt ca. 60 år. Hospitalerne blev købstæders status-symboler, de udvidedes voldsomt og slugte derved det i øvrigt voksende antal unge læger. Disse blev så yderligere af nogle professorer og yngre overlæger opdraget til en vis nedladende holdning over for praksislægen. Det kunne slå gnister, når en grøn studentervikar med overlægeligt tonefald begyndte at forhøre en gammel praktikus om temperatur og puls og andre selvfølgeligelige ting hos en patient, der skulle indlægges med blindtarmsbetændelse her og nu!

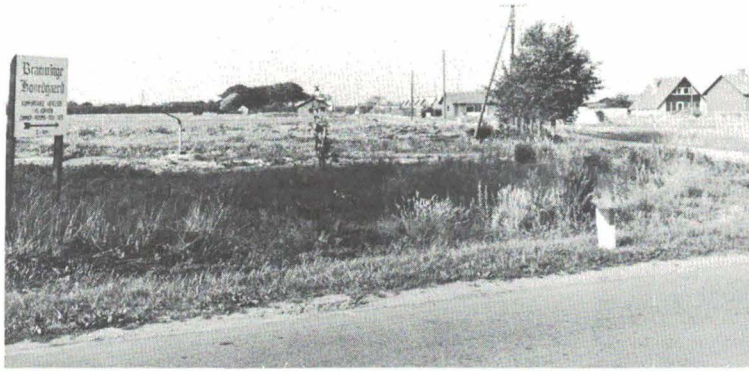
Men ellers havde langtidsprognoser fra tidligere vist et stort overskud af læger. I 1937 var vi 435 studerende i Aarhus og København, der ville gå i Æskulaps fodspor. Man imødeså et kommende lægeproletariat med stor arbejdsløshed. I oktober 1937 holdt studenter, overlæger og professorer et kæmpeprotestmøde i Odd Fellow Palæet i København. Masser af brandtaler og et samlet krav om adgangsbegrænsning her og nu - hvilket ikke skete. Der var god pressedækning. Dagen efter så man i »Politiken« en dobbelttegning. Til venstre med overskriften: »Hos lægen i dag«. Man så ind i et venteværelse med 10-12 patienter. Lægen i kittel står i døren og siger: »Værs'go', den næste«. Tegningen til højre havde overskriften: »Hos lægen om 10 år«. Her så man også ind i et slags venterum - med 10 forhutlede og tvivlsomt udseende læger - kendelige på lægetasken. En patient i pyjamas stod i døren og sagde: »Værs'go', så prøver vi den næste«. Natur-

ligvis kunne langtidsprognoserne ikke forudse krigen og udviklingen derefter. Men min tillid til langtidsprognoser har siden været ringe!

I øvrigt er forholdene lige modsat i dag. Den praktiserende læges job er i dag lige så højt værdsat inden for det lægelige hierarki som specialisters og hospitalslægers. Faktisk er der næsten slagsmål om at komme ud i praksis, hvilket i øvrigt på uheldig måde jobber priserne på praksis op i for store højder.

De glade tressere

Stor travlhed overalt. Kvinderne ud på arbejdsmarkedet. Parcelhuse i tusindtal, ofte med for store udgifter. Jag efter statussymboler. Da stiftede vi for alvor bekendtskab med de såkaldte psykosomatiske sygdomme, der lidt populært kan siges at være legemlige symptomer, provokeret af sjælelige forstyrrelser. Altså for megen stress. Lidt stress skal vi have - ellers kedder vi os. Men naturligvis ikke for meget. Det giver for højt blodtryk, nervøsitet, søvnløshed, mavesår, hovedpine for blot at nævne nogle af de hyppigste gener. Her burde man have haft tid til at sludre lidt med patienten om, at det såmænd ikke kunne betale sig at tage det korte liv så heftigt. Vitterligt kom man jo lige tidligt til juleaften. Men tiden *var* der bare ikke. Så lagde man røgslør med recept på nervepiller og gik videre til den næste. Som omtalt lod jeg dog ofte Gerdas kaffe træde i stedet for røgslør - formentlig med bedre resultat. En dame fra en fjern by ringede og ville gerne bestille tre kvarter til en samtale. Hun var i fyrrerne og manden i panikalderen. Hun kendte mig ikke, men vidste blot, at jeg ikke var ganske ung - og dette var den eneste årsag til, at hun gerne ville høre min mening. Det kom hun aldrig til! Hun talte nemlig roligt og velformuleret hele tiden og diskuterede åbenhjertigt både sine egne fejl og mandens. Og der sad så jeg og brændte inde med flere ubrugte leveråd, som ellers var ret gode. Da hun tog afsked, sagde hun hjerteligt, at det havde været en fornøjelse at træffe en læge, der kunne give

Området ved Præstevej set fra Storegade 1962. Her begyndte det byggeri, der indledte Brammings vækst. (Bramming byhistoriske Arkiv)

så mange gode råd. Og jeg stakkel havde ikke sagt et ord. Dagen efter sendte hun en stor buket, så min kone hele den dag troede, at jeg var en stor læge! Formentlig har hun fået en løsning på fastlåste forestillinger, som gjorde hende ulykkelig, ved at få lejlighed til at formulere sine tanker i ord over for en ganske neutral tilhører.

Mennesketyper efter krigen

Der var noget roligt og hvilende over de ældre håndværkere og bønder. Mange var forankrede i deres fædres tro, hvilket gav dem tryghed både i dette liv og fortrøstning til evigheden. Håndværkerne satte en meget stor ære i at kunne levere et godt stykke arbejde og kunne ikke bekvemme sig til at tage for meget for det. Man holder jo ikke gerne stykvis udsalg af sin sjæl. Horisonten var vel i høj grad begrænset til deres hjemegn, men den kendte de også til bunds, både vandret og lodret, idet de kunne fortælle en masse om de nulevende generationer og om forfædre århundreder tilbage. De bar ikke hjertet i knaphullet og kunne være meget mistroiske. Men opførte man sig ordentligt og reelt, vandt man deres tillid, så

det næsten somme tider blev for meget af det gode. En gammel aftægtsmand, der boede hos en søn, ringede en nat, da jeg lige var kommet hjem fra en fødsel: »Det blywer s'gu æ dø, Karkov, a hår så ondt i æ lyw«. Det viste sig ved nærmere udspørgen, at det drejede sig om en akut diarre. Jeg bad ham tage to codyl og sagde, at jeg ikke troede, at han fejlede noget særligt. Men næste morgen lagde jeg for min dårlige samvittigheds skyld vejen om ad hans bopæl. Klokkeren var 7.30, og han gik på marken og rensede sin søns roer. »Nå, det er da godt, du er i orden igen«, råbte jeg til ham. »Ja, do sagde jo sjælv, te a fejler it nowe«, råbte han tilbage. Langt senere tog han i øvrigt det løfte af mig, at jeg skulle sørge for, at følget ved hans begravelse fik suppe og steg. »For det her kaffepjask er uanstændig«!

★

Ingvards Ane havde levet i meget små kår som ugift sypige hele sit liv. Desuden havde hun passet sin far, som blev en meget gammel mand. Hun tilhørte den store skare af datidens ungmøer, der forblev ugifte for at passe deres nærmeste. Hun kendte min mor fra gamle dage, da min mor havde tjent på nabogården - og hende var Ane meget glad for. »Men do blywe no aldrig som din muer«, sagde hun ofte. Da hun var et godt stykke oppe i firserne, arvede hun en ugift og barnløs bror i Australien. Han efterlod hende en stor sum penge, og få år efter døde en anden ugift bror i Amerika. Da blev hun ejer af over en million - i halvtredserne, hvor pengene trods alt var mere værd end i dag. Da hun fyldte 90, var jeg om formiddagen inde og gratulere. Sognerådsformanden sad der også, og mens vi drak kaffe, sagde han: »Ane, du skulle nu tage og bruge nogle af dine penge«. Det var nemlig aldrig gået op for hende, at hun faktisk var rig. Ane svarede: »Jamen Åge - ka do it smag, at do får smør o æ boller? I går lovet a mæ sjælv, at a aldrig mere ville spise margarine - i hvert fald it om søndagen«. Ufattelige ødselhed!

★

I halvtredserne var jeg læge for den over hele egnen kendte og også offentligt omtalte Ziska Handbjerg på Darum Mark.

Franciska Handbjerg, 1866-1950, der levede som eneboer fra 1902. Hendes hus lå ved Dammosen i Hollænderskoven. (Privateje)

Hun var af taterslægt, sagde hun. Sammen med sin far boede hun som yngre i en jordhule. Da hun blev ældre, murede sognet et lille hus op til hende. Det kom til at ligne en fæstning, da hun selv tilmurede alle vinduer. Ziska kunne spå, fortælle og synge viser. De mest pornografiske var de dyreste, og hun ville ikke synge dem, når der var børn til stede. Hendes krop og stue med indhold var dækket af rød tørveaske. Hun havde en ganske særegen form for religion. Der var to slags mennesker - nemlig profeter og antikrist(ne). I flere år hørte jeg til den første gruppe. Engang, da hun lå til sengs med influenza, tog jeg nogle æg med til hende, og hun bad mig koge et par stykker på ildstedet. Det ene var der en kylling i, og det andet eksploderede, mens jeg sad og noterede et par af hendes bedste historier. Herefter blev jeg degraderet til antikrist, og dr. Deigaard i Gredstedbro blev hendes livlæge og profet. Hun døde et par år efter - hvilket dog ingenlunde skal bebrejdes min flinke kollega.

★

Noget fjernt i mit distrikt boede et landpostbud, som jeg ikke havde den fornøjelse at være læge for, men som jeg ret jævnligt traf på mine sygebesøg. Han brugte altid fine postale udtryk og følte sig som den embedsmand, han jo faktisk også var. Han havde 11 børn - hans kone havde i hvert fald. »Den første kom med lidt udvasket afsenderadresse. De næste kom som ekspresforsendelser. Så kom der fire som noget i ret-

ning af poste restante. Den sidste kom med ekstrapost, og da havde jeg lyst til at returnere forsendelsen til afsenderen, men jeg turde jo ikke«.

★

Søren Therkildsen i Lille Darum var af gammel Darum-slægt. Hans viden om Darum var uudtømmelig, og han var højst humoristisk anlagt med en vældig fortælle-evne. Hans elskede Katrine rystede undertiden lidt på hovedet. »Jaja, Katrine. Det æ i orden mæ vos tov. Det var nemlig kærlighed ved første øjekast. A ska sige dig, Karkov - a havde glemt mi briller«. Katrine sagde: »Søren, vil du også elske mig, når a blywe gammel o grim«? Så svarede a: »Katrine - ældre ka do blyw - men grimmere - nej aldrig. Men hun tow mæ sgu alligevel«!

Engang tilså jeg ham ukaldet for et eller andet, og han sagde: »A bløw sgu da så glad ve å se dig, Karkov«. Jeg ranskede ryggen under dette ridderslag - men for tidligt - for han tilføjede: »Ja, for a ka sie, do er blevet klippet, og det har do trængt te læng«! Hans datter er den kendte malerinde Agnete Bille, som gjorde meget for sine gamle forældre, og som han elskede. Men han brød sig nu mere om hendes malerstil, da hun var naturalist. »Nu laver hun bare cirkler og streger«, sagde han.

★

Naturligvis kom man også ud for skrappe kost, navnlig da i de første år. For blandt patienterne var naturligvis også dem, der var raget uklar med alle andre tilstedeværende læger i byen. En stor og velhavende gårdmandskone betroede mig: »Nær jen af vos døer, vil A no ha æ gård solgt«. »Hvorfor dog det«? spurgte jeg, »du har jo da en dygtig søn«. »Nej, han ryger en stue cigar hver aften«. Nogle år senere blev hendes mand kræftsyg og udskrevet, som det hed, til videre behandling i hjemmet. Sygeplejersken og jeg skiftedes til at give ham smertestillende injektioner. En lørdag aften blev jeg kaldt ud til »æ børn, djer fåer«. Hun sagde da til mig, inden vi gik ind til ham: »Karkov, i aften gir do ham fire gange så meget, som do plejer. Det passer vos bedst, om vi

Jernbanegade med apoteket, som Karkov ordinerede medicin tra. Parkeringspladsen i forgrunden blev anlagt i 1977-78, da den tidligere bevoksning blev fjernet. (Bramming byhistoriske Arkiv)

kan få ham begravet o fredag. Min søster fra København kommer hjem torsdag. Og om en uge ska vi te og tage roer op«!

★

Men ellers blev man skam overalt mødt med større venlighed og tillid, end man fortjente. En dejlig gammel kone boede i en af de omtalte mildt sagt beskedne loftslejligheder i Bramming. Hun var selvhjulpet, men havde dog mange skavanker og i øvrigt også mange smerter. Hun holdt meget af Anton Berntsens jyske digte, og jeg tænkte altid, når jeg besøgte hende, på Berntsens beretning om »Gammel Hanne« med livsglæden trods alt:

»A hår et møj beje, end a hår fortjent et«,
- ka hun somtie sej, o så ler hun så småt,
»Det rywe jo nok i æ bjen lidt,
men hva gjør det, når en sjelv hår et godt«.

Hun havde altid »et godt kop kaffe«, da denne gudedrik var rationeret. En dag, da jeg var kaffetørstig og i øvrigt skulle ordne nogle papirer for hende, kom jeg ind, uden at hun vidste, at jeg arriverede. Hun stod med ryggen til mig og lavede kaffe, da jeg sagde goddag. Hun blev meget for-

skrækket. »Åh Herregud da, Karkov - er et baa dig, der kommer. A trow, det var æ præst sjelv. Han ville nemlig kom i daw. Do ka sie æ Bibel o æ salmebog ligger o æ bord. Når han kommer, skal en jo vend sig lidt fra det jordiske. A har lige siddet og bestemt, hvad der skal stå på min gravsten. Se her«.

Og så viste hun mig et andet digt af Anton Berntsen:

»Lidt akavet jeg til verden kom
og kunne ej straks protestere.
Nu beder jeg blot om en skånsom dom.
Jeg skal aldrig gøre det mere ...«

Mens vi sad og drak kaffe, kom præsten. Han syntes, det var en smuk inskription. Men han mente, at den desværre nok ville blive dyrere end begravelsen, så det blev ikke til noget. For som hun sagde: »Så skid mæet. En gue begravels vil a ha. Det æ jo da det sidst, en oplever«!

★

En anden skændtes jeg jævnlig med, men var alligevel glad for hende, da hun havde et dejligt humør, trods sine 75 år, epilepsi, sukkersyge og voldsom fedme. Hun måtte ret ofte tilses og kontrolleres i hjemmet. Engang gav jeg hende en grundig forklaring om en ny diæt. Hun hørte opmærksomt på mig og spurgte kun: »Men alt det kaninføde - skal det tages før eller efter æ mad«? Jeg blev vred, da jeg vidste, at hun gjorde grin med mig. Jeg skældte ud, mens hun lå med tårer i øjnene, og til sidst sagde jeg: »Det nytter ikke at græde, når du blot vil gøre grin med mig. Søg hellere en anden læge«. »Men Karkov - det er it mig sjelv, a græder over. Det er dig - for a ka se, at do æ ved o få liv - og do æ en ung mand. Min tid æ kort - o a vil spise, så læng a løver«! Faktisk havde hun ret. Jeg var netop ved at blive for fed. Så det kneb med at beholde den vrede maske.

Arbejdet, fritiden, samfundet

Af det foregående kunne man måske forledes til at tro, at mit arbejdsliv har været noget i retning af lønnet medlemsskab

af en hyggeklub. Men det er nu ikke tilfældet. Som nævnt har jeg med glæde taget imod mange nyankomne. Men endnu flere har jeg med sorg set drage deres sidste suk. I alle livsaldre. Prøvet at bringe trøst, hvor trøst kun var tomme ord, så man blev grebet af en følelse af magtesløshed, i retning af depression:

»Mens graven kastes vuggen gynger,
og liv udsletter dødens spor,
så immer sig igen forynger
hver ædel slægt i syd og nord«.

Fritidsliv og familieliv var der som omtalt meget lidt af. Dog havde jeg den medfødte evne, at jeg aldrig tog problemerne med hjem, men slappede af, når der var lejlighed dertil.

I begyndelsen af halvtredserne begyndte Schultz og jeg at holde vagt for hinanden hver anden søndag, og efter nogle år kom dr. Jørgensen med. Vi begyndte samtidig dermed at holde lidt ferie - 10 til 15 dage om sommeren - mens den fraværendes praksis blev passet af den anden. Jeg havde således faktisk for første gang i mit liv en sommerferie på en hel uge i 1955. Da tog vi til Norge på telttur. Vi havde aldrig før været uden for rigets grænser - på grund af krigen, svagere rejselyst og færre penge end i dag. Vi fortsatte så hvert år med camping for hele familien over hele Vesteuropa - inklusive Jugoslavien - hvor familiens yngste holdt sin syv års fødselsdag i Postojna-grotterne, uden større begejstring i øvrigt! Disse lange campingture, hvor man er sin egen guide, og hvor man skændes bravt med ungerne om, hvad man skal se og hvornår og har det herligt sammen, giver et godt familiesammenhold - og det giver børnene rejselyst. Vore børn har alle som voksne rejst over faktisk hele kloden, selv om de nu er adstadige borgere i deres fædreland. Men i øvrigt er vort telt allerede for mange år siden afløst af en campingvogn, som min kone og jeg stadig flittigt ruller rundt med ude og hjemme. Vi bor også i den, når jeg vikarierer i Danmark og i Sverige. Men i øvrigt lovede Schultz og jeg hinanden hver sommer, at nu var det sidste gang, vi holdt sommerferie! For der var bjerge af ophobet

Som skildret i teksten varede det mange år, før der blev gennemført en ferieordning for læger. Karkov er her fotograferet i 1965 på en ferie ved Ringkøbing fjord. I båden to af hans sønner og en kammerat. (Privateje)

arbejde, når vi kom hjem, så det kunne forekomme mere uoverskueligt end at forcere Alperne.

Selskabelighed blev til det mindst mulige. Jeg var ofte for søvnig, når vi blev inviteret ud. Jeg aftalte gerne med vores husassistent, at hun skulle ringe efter mig kl. ca. 23. Så gik jeg hjem og sov, mens festdeltagerne lod min kone høre, hvor synd det var for den stakkels doktor, at han havde så travlt. Hun måtte jo loyalt give dem ret, selv om hun også selv med god grund kunne være træt. Men vi havde i øvrigt ofte gæster i vores hjem. I en årrække havde vi således den glæde at være ferieværter for en del medlemmer af vor talstærke slægt, hos hvem vi i studentertid, krigstid og forlovelsestid havde nydt så meget godt, at de blev vore venner for livet. Nu er de næsten alle døde.

Samfundslivet blev der ikke megen tid til at deltage i. Men jeg havde alligevel en betydelig kontaktflade til diverse myndigheder, fordi jeg i høj - måske ofte i for høj grad - var mine patienters advokat i en række situationer. Det kunne medføre ophidsede diskussioner med navnlig kommunale myn-

Familiehygge i lægeboligen. Gerda og Johan P. Karkov med sønnen Carsten, f. 1949. (Privateje)

digheder. Jeg var dog i slutningen af halvtredserne ved et hændeligt uheld nær kommet ind i sognerådet. Jeg stod som nummer syv på en tværpolitisk liste og mente mig i min uvidenhed vel forvaret der. Desværre fik jeg 46 stemmer, og manden, der blev valgt, fik 48. Et år efter snød han mig noget så grusomt, idet han blev forflyttet til en anden by. Jeg anmodede så om, at møderne i sognerådet kunne holdes om aftenen! Dette blev afslået, og jeg måtte så med officiel beklagelse trække mig tilbage og overlade pladsen til nummer tre på listen. Det stedlige socialdemokratiske organ skrev derefter: »Borgerlig lokkemad vil ikke være i byrådet«. Jeg følte mig lidt smigret. Mange gode socialdemokrater var blandt mine patienter, og jeg havde aldrig opfattet mig selv som noget i retning af en lækker lokkemad. Men på en vis måde havde bladet jo ret.

I øvrigt kom vi gennem årene både i Missionshuset og i Kirkeligt Samfund, ligesom vi var ret flittige kirkegængere. Vi har fået meget godt med hjem fra alle lejre. Nu har en læge jo den fordel at møde folk fra bestemte grupper enkeltvis, og

så at sige alle er lige så tiltalende som een selv - omtrent da! Jeg har aldrig låst mig fast i nogen bestemt lejr, hvilket vel kan være både en svaghed og en styrke.

Tanker på egnens kirkegårde

»At ondskaben breder sig mer og mer
og lægger al verdens lyksalighed øde
er let at forstå, når man gravskrifter ser
- det var altid de gode og fromme, der døde«.

(Anton Berntsen)

Når man har været læge på samme egn i mange år, kender man flere på kirkegårdene i sit distrikt end blandt de levende. Der finder man sine nederlag - sjældent sine sejre. Når man dvæler ved en gravsten med en fåmælt inskription, mindes man den sidste tid. Glæder, sorger og bekymringer og også ofte den sidste nattevagt.

I 1937 sagde vores professor i anatomi i sin første forelæsning: »Mine damer og herrer: En læge, der ikke kan sin anatomi, kan sammenlignes med muldvarpen: Han arbejder i blinde, og hans spor kendetegnes ved jordhøje«!

Kunne du da din anatomi? spørger man sig selv. Åh jo, det gik vel an. Men det kneb nok ofte med at give sig tid til at snakke med dem, der trængte til det. Det er vel en almen kendt fornemmelse over for afdøde, som man har holdt meget af, at man synes, man burde have gjort mere for dem, da de levede. Det var egentlig tit sådan, at dødssyge mennesker ikke sagde noget om sagen, selv om de vidste god besked. De troede nemlig, at de pårørende regnede med helbredelse. Familien sagde intet, fordi de regnede med, at den syge selv havde livshåb. Der foregik på en måde en slags hemmelighedskræmmeri. Man sagde heller aldrig til en patient, at det var kræft, der var sygdommen. I dag taler man jo mere åbent om det, hvilket er lettere, da helbredelsesmulighederne er mangedoblede. Der er også en debat om en »værdig død«, og det er godt. Men selv den bedste psykolog savner personlig erfaring i at dø. Man skal nok udvise en meget stor skønsom-

Fru Gerda, Fotograferet 1966. (Privateje)

hed i disse spørgsmål, hvor individuelle særpræg gør sig så stærkt gældende. Personligt har jeg stået ved mange dødslejer, hvor det kristne håb gav den syge tro og styrke. Siden har jeg altid ønsket mig som Grundtvig:

»Kom i den sidste nattevagt
i een af mine kæres dragt
og sæt dig ved min side,
og tal med mig som ven med ven,
om når og hvor vi ses igen
og glemmer al vor kvide«.

Men dette med at sige sandheden til håbløst syge har jo altid været meget omdiskuteret. Professor, overkirurg P. N. Hansen i København var en bondesøn fra Tjæreborg. Han faldt for aldersgrænsen i 1940. I et interview i anledning af hans afgang spurgte en journalist ham, hvordan han så på det med at sige »sandheden« til de syge. Han svarede med et eksempel:

»Jeg opererede en kendt københavnsk forretningsmand. Meget farlig sygdom. Han insisterede på at vide, hvor lang

tid han havde tilbage at leve i, da meget skulle ordnes. Jeg sagde, at man vel måtte regne med fire måneder. Og nu - 23 år efter - går jeg altid ind i en port, når jeg møder ham«!

Om profylakse

Hvis det forebyggende arbejde havde eksisteret i min drengetid, havde jeg måske haft en god gård at videregive til slægten. Forsåvidt mere tiltalende end blot at aflæse resultaterne af ens livsværk på kirkegårdene. Min ryg var næppe blevet så tosset, hvis ikke jeg som dreng og ung karl altid fik at vide, at unge mennesker havde »ingen ryg«. Man var ikke rigtig karl, før man kunne lægge en tønde rug (100 kg) på ryggen fra gulvet. En øvelse, der givet har kostet adskillige diskusprolapsler.

I 1948 kom der en lov om, at der skulle ansættes skolelæger. Jeg blev af amtet ansat på en seks-års kontrakt til at efterse børnene i Darum, Hunderup, Sneum og Bramming sogne. Ca. 700 børn. Betalingen androg ca. 4.000 kr. årligt.

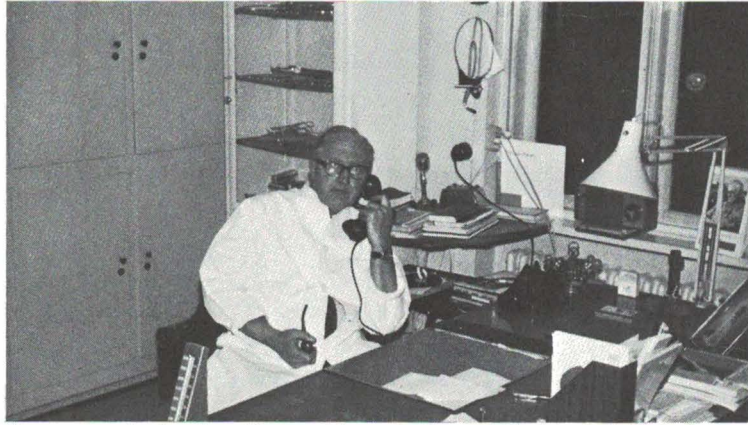
Det var et ganske betydeligt arbejde at få i gang. De første år var der hverken sekretær eller sygeplejerske. Men jeg nød det alligevel. Verden var jo ung. Nogle måneder om året arbejdede jeg hver morgen fra 8-10 på skolerne, og derefter passede jeg min praksis. Om jeg fandt noget? Stol på det! Børnene var jo kun undersøgt af hjemmets læge ved alvorlig sygdom. Der var ikke forebyggende småbørnsundersøgelser, masser havde aldrig set en læge. Nedsat syn og hørelse, hjerte-fejl, ekstremitetsskavanker og ubehandlet bronchitis hørte til den daglige kost. Alle blev henvist til egen læge. Skolelægen skal jo ikke behandle. Jeg kunne lide arbejdet og lærte mange dejlige børn, lærere og forældre at kende. I 1954 sprang jeg fra, da jeg ikke kunne overkomme arbejdet. Men i 1976 blev jeg igen skolelæge. Da var det for 3.700 børn i Bramming og Helle kommuner. Mens dette skrives, er jeg lock-outed sammen med de øvrige skolelæger af Kommunernes Landsforening. Jeg træner således til mit endelige lock-out, der indtræffer i efteråret 1984, hvor jeg fylder 70 år. Men inden jeg

slutter denne beskrivelse, må jeg hellere fortælle lidt om praksisudviklingen i Bramming.

Lægekonsultation i skurvogne

Dr. Schultz solgte i 1960 sit hus og sin praksis til dr. Irving Rask Knudsen, som nu er overlæge i Vedsted, og som jeg havde det bedste samarbejde med. Schultz assisterede i øvrigt også hos ham i flere år. Men i 1970 solgte Rask Knudsen huset til en murermester, og hans praksis blev nedlagt. Den var dengang ganske usælgelig. Hans patienter overgik vel hovedsageligt til dr. Grete Justesen, som i 1959 havde afløst dr. Jørgensen, samt til mig. Jeg sad så med henved 5.000 patienter og kunne ikke få hjælpere. Heldigvis fik jeg to udmærkede overlæger, der var blevet ukammerater med deres respektive amtsråd - nemlig overkirurg, dr. med. Neidhardt fra Ribe og overlæge Lundstrøm fra Hjørring. De var begge afskedigede uden nåde, men med fuld pension. De lærte mig naturligvis en masse. Vi fik oven i købet installeret røntgenapparat i de to skurvogne, som vi havde lejet fra 1969 til 1973, da vi flyttede over på 1. salen af den nybyggede »Sparekassen Sydjylland«. Kommunen forbød mig at lave tilbygning i Skolegade, da de selv ville have ejendommen senere - hvilket de imidlertid nu har fortrudt!

I 1972-73 gik det bedre med at skaffe yngre læger, og overlægerne, med hvem jeg havde det bedste samarbejde, rejste til andre opgaver. Jeg fik så to unge assistenter, som senere overtog en del af praksis. I 1974 begyndte mit hjerte at lide af en form for dovenskab, idet det kun ville slå 28 slag i minuttet. Dette følte meget ubehageligt. Overlæge Tolstrup i Esbjerg kunne ej heller lide det, og han lod mig så i Odense få indopereret en pacemaker. Siden har hjertet troligt slået 72 slag pr. minut. Den sidste tredjedel af praksis solgte jeg i 1976. Dog fortsætter jeg til 1. april 1984 hver fredag som en slags aflønnet aftægtsmand i min gamle praksis, hvor jeg hovedsageligt har taget mig af de ældre patienter. De andre fire ugedage har jeg så arbejdet som skolelæge.

Som mange husker læge Karkov i konsultationen i Skolegade 4. Foto fra omkring 1965. (Privateje)

I mine år som skolelæge har jeg arbejdet meget med forebyggelse af dårlige rygge, ihukommende min egen altid smertende ryg. I øvrigt er man i dette job optaget af en række spørgsmål vedrørende forebyggelse af sygdomme af vidt forskellige art. Næsten hele min tid har jeg været den ældste af samtlige ansatte ved alle skoler i begge kommuner. Men jeg er aldrig tilgodeset som den utilregnelige bedstefar, der vifter med sin senilitet. Jeg har kun mødt venlighed og forståelse fra alle sider. Spørgsmålet om skolelæger eller ej har været under debat i flere år. Begribeligvis kan de undværes. Men det bliver ikke nogen besparelse, da man i mange tilfælde så er nødt til at kontakte hjemmets læge - og dette er skam heller ikke gratis for samfundet. Skolelægen er en neutral opmand, som lærerne og andre på skolerne kan henvende sig til, og som har adgang til alle relevante oplysninger vedrørende børnene. Man får mange interessante samtaler med de unge fædre og mødre. De ved en masse og er frygtelig nervøse for at gøre noget forkert vedrørende deres barn eller børn.

Ligeledes er det en interessant opgave at snakke erhverv og undersøge eleverne i 9. klasse. De er ganske utroligt modne - sikkert langt mere voksne end forældrene regner med. Mit

helhedsindtryk er, at vi har en god ungdom. Man hører bare mest om taberne, fordi de jo udgør mere spændende stof i medierne.

En fantastisk tid

Man har jo levet i en fantastisk tid. Levet under og overlevet to verdenskrige. Opvokset i et statisk bondesamfund og derefter levet under en rivende udvikling på alle måder. Oplevet utrolige ændringer på det tekniske, økonomiske, holdningsmæssige og militære område. Den militærtekniske udvikling, parret med menneskers utrolige iver efter at skabe ideologier, bliver vel det Babelstårn, der hindrer os i vor himmelflugt. Vi er jo for længst slået med forskellige tungemål. Men - måske får man lov til at ende sine dage i et dynamisk industrisamfund, hvor velfærd ligger alle på sinde. Man *er* jo alligevel antik - for ikke at sige noget i retning af et fossil. Arbejdsredskaberne fra min ungdom hænger nu som prydgensstande på parcelhusenes vægge. For at gøre målet fuldt har jeg opdaget, at den selv binder, jeg var stolt af at kunne køre i 1933, nu befinder sig på Gl. Estrup Landbrugsmuseum.

Men lad os ikke høre på gammelmandssurhed. Vi gamle har jo selv skabt vort samfund i de erhvervsaktive år. Vi havde bare så travlt med det hele, at vi ganske glemte at vedlægge en brugsanvisning og deri understrege, at der også var andre værdier end de materielle. Vi er mange gamle. Mere end 800.000 over 65. Vi har brug for et ældrevenligt samfund. Men samfundet har skam også brug for samfundsvenlige ældre. Jeg har altid godt kunnet lide mine artsfæller - selv om man jo sjældent finder eksemplarer af så høj karat som ens egen.

Derfor har jeg også nydt mit job - ved nat som ved dag - omtrent da! Jeg kan sige med Anton Berntsen:

»Jeg læser dagligt aviser og rystes,
hvor driver det onde dog frækt sit spil.
Jeg færdes dagligt blandt folk, og jeg trøstes
- endnu er der gode mennesker til«.

Set fra mine egne cirkler

Mennesker er bedst, når de optræder enkeltvis.

Så har de min fulde interesse. I flok kommer der kedelige ting frem, og så falder min interesse. Der er jeg faktisk ganske på linie med Anton Berntsen. Men det er jo alligevel med flokken, at vi opbygger vort samfund. Her må andre med større flokinstinkt gøre sig gældende, og dem er der da heldigvis nok af. Min tilværelse må siges at være et husmandsbrug - et familiebrug. Med husmandens glæde over at se livet udfolde sig og hans trang til at værne om livet.

Set på landsplan kunne det såmænd have været ganske ligegyldigt, om jeg havde levet eller ej, men ikke set fra mine egne cirkler. Ærgerrighed har jeg ikke kendt - og denne egenskab kan være en betydelig helbredsmæssig belastning både for en selv og ens medmennesker. Min indstilling til det her foreliggende arbejde har blot været at give en vederhæftig skildring af en svunden tid, som den præsenterer sig med mine sanser. Dybt under det alt sammen ligger Zakarias Nielsens vers:

»Om du styrer land og rige,
eller du som karl og pige
gør din dont og går dit bud.
Om du styrer gård og fæste
eller kun din husbonds heste
- det er ét for Himlens Gud«.

